MARK

Warefa'aia

Feni Bu'uu Mark na rapu ale'eni, “Feni, fafasuii feni rawani'a wareaa Jesus Christ, mei Na'uu mei Haidaa.” Mark na fama'aia ba Jesus pa'aa weweaa rama'a ma ana na pa'i foraforana. Fei foraforana na fama'aia a'a ei feroiana, fei faufauna, fei ba ina muainaa ei pigea ma fei ba i futoaa hafelo'aa ei rama'a.

Watauda ne'iaa Mark fi warewareaa ei bigi'aa Jesus. Ina u'ugaa fei pudugufaiana, fei manimaniana, ei feroiana ma farawaniana funua. I dii, ei nenerana ronawe apa'ia, ma'uaa na apoi'ualao fei sibaa ei bidibidii ununa.

Na fapo'inaa fei bu'una a'a ei a'apoo tatalaiaa Jesus yeni malagufu, fei fatawana ma fei asi'anana. Guapaloei fapopo'ina, woro ne'iaa hefi'a.

John, mei Pudugufaia na Ra'a'augaa fei Tala (Matthew 3:1-12; Luke 3:1-18; John 1:19-28)

1 Feni, fafasuii feni rawani'a wareaa Jesus Christ, mei Na'uu mei Haidaa.*

2 Ale'ei i ne'inia mei mamama'a Isaiah:
“A aloaa mena otalai tonaa wareau i ma'amu
ma i ra'a'augaa fena talamu”—
3 “Na haroharo fei lao i podu.
‘Ra'a'augaa fena talaa mena Fasu,
ma fawanewane'augaa fena talana.’ ”

---

* **1:1: 1:1** Hefi'a ne'ia lomi na pa'i *mei Na'uu mei Haidaa.*

4 Si'ei, John na nomai ma pudugufinaa ei rama'a i podu. Ina warefanaa ei rama'a ba ronei filoginaa naranaraa ro'ou ma pudugufai ma i futoaa ei hafelo'aa ro'ou, mei Fasu.
5 Minaa ei rama'a tadiwe'aiaa Judea ma Jerusalem, rona dinaa a'a John. Ei rona warefania ei hafelo'aa ro'ou, John na pudugufinaa ro'ou i laloo fei Ranu Jordan.
6 John na susuinaa fei susu, bigi'aa ro'odu hugo camel ma fei adina, hudii manulelele. Ma hanana, ena teraupu ma musilao podu.
7 Ma sifeni, feni wareana: "I pa'i hemea rama'a i nomai neneu, na faufaudiai ma na muainau. Yau ana lomi na rawani ba a fabalou ma alaraa fei hafenaa pinena.
8 Yau na pudugufinaa hamu'ou ranu† ma hia, i pudugufinaa hamu'ou fei Spiriti Apuna."

Fei Pudugufaia ma Manimaniaa Jesus (Matthew 3:13—4:11; Luke 3:21, 22; 4:1-13)

9 Ma fei au fei, Jesus noranamai Nazareth, yei Galilee. Ma John na pudugufinia laloo fei Ranu Jordan.
10 Ei fi asi'aa laloo fei ranu Jesus, na fanunuaa fei gufu pafea na ba'agigi ma fei Spiriti fi falorogio pafona maumauna ale'ei pune.
11 Ma fei haroharofa norai yei gufu pafea, na ware ale'ei: "Yoi, mena na'uu, mena una haguio ma namina ni'eni'e a'amu."
12 Si'ei, fei Spiriti na alonaa Jesus i tau podu.
13 Jesus na guta laloo podu gunaroa pa'ania are-waa ma Satan ana fi manimania yei laloo podu.

† **1:8: 1:8** O, *laloo ranu*

Jesus na guta hugiaa ei manulelele laloo podu ma
ei alo'alo, rona oma'ama'aia yei.

Na Dugaa ei Rawarawa Otalai Nenera
(Matthew 4:12-22; Luke 4:14, 15; 5:1-11)

14 Nenee fei ro aunaa John humuu bobo'aia,
Jesus na dinaa Galilee, wareaa fei rawani'a warea
noranarai a'a mei Haidaa.
15 Ina ware ba "Pa'aa feni auna feni. Fei ha-
paraiaa mei Haidaa na rafi'i. Filoginaa naranaraa
hamu'odu ma neneraa eni rawani'a warea!"
16 Ei fi tatalai adii fei Agii Galilee Jesus, ina
fanunupa'aa Simon ma mei lofuna, Andrew.
Lagu'ei sumai lepo agi, uaa lagua dia'agi.
17 Jesus na warenaa a'a lagua, "Nomai ma nen-
erau. Ma a feroinaa hamugua tonaa rama'a
ale'ena hamuna'o to nia."
18 Ana ei ua, laguna di'augaa ei lepoo lagua ma
neneraa Jesus.
19 Ei fi tatalaidilao ma'idadiai adii fei Agii
Galilee, na fanunupa'aa laguei filofui James ma
John, laguei na'uu Zebedee. Lagu'ei hinu'aa ei
lepoo lagua laloo fei wa.
20 Si'ei, na haro fawanewaneinaa lagua. Ma
laguna di'ininaa mei amaa lagua, Zebedee mawe
ei tameloi ro'ou laloo fei wa ma laguna nenegia.

Jesus na Fawala'anaa Hepalo Spiriti Hafelo
(Luke 4:31-37)

21 Rona aununaa Capernaum ma i nomai fei
Sabbath, Jesus na dinaa laloo fei synagogue ma
feroinaa ro'odu.
22 Ei rama'a, ronamina ba'arofo a'a ei feroiana,
uaa na feroi ale'ei hemea na pa'i faufauna, abaa
ale'ei ei feroiaa Law.

23 Ana ei ua, hemea rama'a laloo fei synagogue,
mei na wadu'ia spiriti hafelo,‡ na mewaiware,
24 “Tamanu ei nunumiamu a'a hai'odu, Jesus,
mena Nazareth? Ei o nomai ba o fo'afama'eaa
hai'odu? Una apa'ia ba yoi hini. Yoi, mena Apuna-
iaa mei Haidaa!”
25 Jesus na ware, “Babanini ma wala'amai
a'ana!”
26 Fei hafelo'a spiriti na nuenueinia ma meme-
wai ma wala'aa a'ana.
27 Ei rama'a, ronamina naranara watauda ma
fi'i'igai, “Tamanu feni? Hefeni manufau feroia na
pa'i faufauna ma ei hafelo'a spiriti ana ronamina
guaipa'aa wareana!”
28 Fei u'ugana namina talemaduarenaa ei gufu
pedu yei Galilee.

Jesus na Farawaninaa Funuaa Watauda (Matthew 8:14-17; Luke 4:38-41)

29 Ei ro'aa di'ininaa fei synagogue, rona
aunuhugiaa James ma John ma dinaa a'a fei
gufuu Simon ma Andrew.
30 Mei inaa mei haroo Simon na funuhaino
pafoo tawa. Ei rama'a yei, rona warefanaa Jesus
ba na babai unuu mei rama'aa Simon.
31 Si'ei, Jesus na dinaa a'ana, tauaa panina ma
fa'asi'ania. Fei funuana na pedu ma i dii, ina
hasumaa ei hanaa ro'odu.
32 Fei fafi fei, i lolo fei halo, ei rama'a rona
duginamii a'a Jesus ei rama'a rona pa'i funuaa
ro'ou fipui a'a ei na wadu'aa ro'odu pigea.
33 Minaa ei rama'a yei, ronamina oma'a ua pa-
paa fei gigei.

‡ **1:23: 1:23** Warea Greek ba *spiriti loloaa*; vv. 26 ma 27 anaa

34 Jesus na farawaninaa funuaa watauda ma
alofatatalainaa watauda pigea, ei rona wadu'aa
ei rama'a. Ma ina apunainaa ei pigea ba ronei'aa
wareware; uatani, rona aida ba hia hini.

Jesus na Lafulafu Fawelei Lomi Rama'a (Luke 4:42-44)

35 Mafufuo badu, atawe arewafarawani, Jesus
na asi'a'aununaa fawelei lomi rama'a ba i lafulafu.
36 Simon ma ei ro'ei tatalaifipui a'ana, rona
aunu ma labaginia.
37 Ma ro'aa nobapa'alao, rona ware a'ana ba,
“Minaa ei rama'a, roi lalabaginio!”
38 Jesus na ware a'a ro'odu, “O dii. O aununaa
ena gufu opa'anawau ma ana a u'u yena. Si'ena,
ena a nogio.”
39 Ma namina tatalai yei Galilee. Ina u'u laloo ei
synagogue ro'ou ma alofatalainaa ei pigea.

Hemea Rama'a na Watawatai Ununa (Matthew 8:1-4; Luke 5:12-16)

40 Hemea watawatai§ na nomai a'ana, fa'unaa
du'una ma i'iginia, “Na'aa inapo'o rawani a'amu,
farawaninau.”
41 Namina bauanai fei faloloa'iaa Jesus. Si'ei,
na roainaa panina, idoaa ununa ma ware, “Na
rawani a'au. Ena unumu, i fafa'arai.”
42 Ana ei ua, na pedu ei watawatana ma na
fafa'arai ei ununa.
43 Jesus na alofawanewaneinia ma warefawe'i
a'ana,
44 “Ma'aia. Apuna warefanaa nemea ma'uaa
onei dinaa a'a mena bauaniaa humuu mei Haidaa

§ **1:40: 1:40** Warea Greek ba hefi'a mau funuaa hudi unu—aba unaa watawata ua.

ma fanaa ena fanamu wagina ale'ei i ware-
fanio Moses, ale'ei uni'unina a'a ro'ou ba ona
fafa'araidii."
45 Agia, i nolao, fimina u'u'u ma fatalainaa fei
rawani'aa Jesus a'ana. Si'ei ba ina u'u'u, fai lo'e
ba Jesus i wadu'aifalelefo a'a hepalo gufu ma
na guta u'ugai ua fawelei lo'e rama'a. Ma'uaa
ei rama'aa ena tadiwe'aiaa gufu, ana roimina'u
no'ualao a'ana.

2

Jesus na Fatalainaa mei i Ma'e Ununa (Matthew 9:1-8; Luke 5:17-26)

1 Nenee hefi'adiai arewaa, ei i hadiwe'idinaa
Capernaum Jesus, ei rama'a, rona guainia ba Jesus
na nodigimai gufu.
2 Watauda, rona papa'ifigupuimai ma pa'aa
lomi na hawiaa ro'odu fei laloo humu; namina
pepesu. Auguu fei gigei, ana ronamina fihoroi.
Ma ifi warefanaa ro'odu fei rawani'a warea.
3 Hefi'a, rona dugamii hemea rama'a na ma'e
ununa. Gunaroa rama'a, rona notabeiamai.
4 Si'ei ba ronamina fihoroi, lomi rona no-
poropa'aloo mei rama'a a'a Jesus. Ro'adii, rona
bigigiaa fei ha'oo fei humu, fawelei nana'aa Jesus.
Mei rama'a i ma'e ununa, na haino pafoo fei hafe-
naa ununa ma rona fataularaiarai a'a Jesus.
5 I ma'aia Jesus ba napa'aa we'i naranaraa
ro'odu, na warenaa a'a mei i ma'e ununa, "Mena
na'uu, ena hafelo'amu, una futoia."
6 Fei au fei, hefi'a ei feroiaa law, ana rona guta
hugiaa ro'odu. Ronamina naranara watauda.

7 “Tani i ware ale'ei mei rama'a mei? Ina ware-
fafeloaa mei Haidaa. Lomi hemea i futoaa ei
hafelo'a. Ana unaa mei Haidaa.”
8 Ana ei ua, Jesus na aidadii ei naranaraa ro'odu.
Ma ina warenaa a'a ro'odu, “Tani hamomina nara-
nara ale'ei?
9 Afaia na maduta—fei una warenaa a'a mei i
ma'e ununa ba, ‘Ei hafelo'amu na futoia,’ o fei
una ware ba, ‘Asi'aa, tonaa fei hafenaa unumu ma
talai’?
10 Ma'uaa si'ei ba hamonei aida ba mei Na'uu
Rama'a, na pa'i faufauna yeni malagufu ba i fu-
toaa ena hafelo'a . . .” Ina warenaa a'a mei i ma'e
ununa,
11 “A ware a'amu, asi'aa, tonaa fei hafenaa
unumu ma dinaa gufumu.”
12 Na asi'aa, tonaa fei hafenaa ununa ma ta-
lai i pudaa ro'ou ma di'ininaa ro'odu. Namina
nanawala pudaa minaa ei rama'a ma rona udug-
inaa mei Haidaa. Rona ware ba, “Lomi ona ona'u
fanunupa'i he'a manumanu ale'eni feni!”

Na Dugaa Levi
(Matthew 9:9-13; Luke 5:27-32)

13 Jesus na aunudinaa piye. Hefaa baua gupuu
rama'a, rona nomai a'ana ma ina feroinaa ro'odu.
14 Ei fi talailao, na fanunupa'aa Levi, mei na'uu
Alphaeus na guta a'a fei palee ei otonaa mugoo
po'ii gavaman. Jesus na warenaa a'ana, “Nen-
erau.” Levi na asi'aa ma nenegia.

15 Ifi hanana gufuu Levi Jesus, wataudadiai
ei otonaa mugoo po'ii gavaman ma ei hafelo'a
rama'a, rona hananafipui a'ana mawe ei otalai
nenerana, uaa watauda na nenegia.

16 Ro'aa fanunuia ale'ei ei feroiaa law, ei ro'ou
Pharisee, rona i'igainaa ei otalai nenerana ba,
“Tani i hananafipui a'a ei otonaa mugoo po'ii
gavaman ma ei rama'a hafelo?”
17 I'a guainaa fei, Jesus na warefanaa ro'odu
ale'ei, “Abaa ena rona rawani ena ronei pa'i
hemea lo'otaa, uaa ena rona pa'i funua. Eni a
norai, abaa ei re labaginaa ena wanewanea, uaa
ena hafelo'a rama'a.”

Rona Haninaa Jesus a'a fei Fabaoa (Matthew 9:14-17; Luke 5:33-39)

18 Ei otalai neneraa John ma ei Pharisee, rona
fabao. Hefi'a rama'a, rona nomai ma i'iginaa Jesus
ba, “Tani ipo'o biyei ba, ei otalai neneraa John ma
ei otalai neneraa ei Pharisee, rona fabao ma'uaa
ei otalai neneramu, lomi.”
19 Jesus na ware, “Nabaa hemea ba i lalai ma i
bigi'aa hefaa hananaa, batanai ba ro'aa fabao ei i
guta a'a ro'ou?
20 Ma'uaa iwe nomai fei au ba mei lalaia, lomi i
guta a'a ro'ou, uaa hefi'adiai, rowe dugia. Ma a'a
fena arewaa fena, rowe fabao.
21 “Lo'e hemea ba i tawi'aa ei maninii ena man-
ufau lawalawa ma waro'aa ei wara'aa watanai
lawalawa. Nabaa i bigi'ia ale'ei, fei manu-
fau maninii lawalawa, i rapudigeaa fei watanai
lawalawa ma imina forafawara'a'apoidinia.
22 Ana lomi hemea rama'a i igiaa ei manufau
wine a'a ei watanai pe'ii wine. Nabaa i bigi'ia
ale'ei, fei manufau wine i fawara'aa fei pe'ii wine
ma fei wine ma fei pe'ina, lagu'amina fai hafelo.
Si'ei ba fei manufau wine, ana ronei iginaa laloo
ei manufau pe'ii wine.”

Mei Fasuu fei Sabbath
(Matthew 12:1-8; Luke 6:1-5)

23 Jesus ma ei otalai nenerana, ro'ei tatalai
dupuaa fei pe'ii corn hefaa Sabbath ma rona
hufu'aa ei corn.
24 Rona warenaa a'a Jesus ei Pharisee, “Ma'aia,
ei otalai neneramu, rona barafeaa fei law laloo fei
Sabbath.”
25 Ina warefanaa ro'odu, “Haa, lomi hamona
igoaa tamanu David na bigi'ia ei hia ma ei
maroana ro'aa bao ma rona pa'i nunumiaa ro'ou?
26 A'a fei au Abiathar, mei pa'aa bauaniaa hu-
muu mei Haidaa, David na wadu'ainaa fei humuu
mei Haidaa ma na hanaiaa ei faraa pidaua, ei rona
apunainaa a'a mei Haidaa ma lomi na rawani a'a
fei law ba nemeadiai i tonia. Ma ana ina fanaa ei
faraa pidaua a'a ei maroana.
27 Ma na ware Jesus, “Fei Sabbath, bigi'aa mei
Fasu ba fararawanii rama'a ma a'a ba rama'a
manumanuu fei Sabbath.
28 Uaa, mei Na'uu Rama'a, hia Fasu, ana Fasuu
fei Sabbath.”

3

Mei Rama'a na Ma'e Hepapa Panina
(Matthew 12:9-14; Luke 6:6-11)

1 Hefaranidiai Jesus na wadu'ainaa fei syna-
gogue ma na pa'i hemea na ma'e hepapa panina.
2 Hefi'a ei ro'eifane lalabaginaa ei tataa Jesus,
ro'ou yei. Ronamina pupudainaa Jesus, ba i
farawaninia laloo fei Sabbath, o?
3 Jesus na warenaa a'a mei rama'a, “Mi ufalarai
i ma'aa ro'ou.”

4 Ma na i'iginaa ei rama'a Jesus ba, “Fei law na
ware ba tamanu na rawani a'a fei Sabbath? Fei ba
o bigi'aa ei rawani'a, o ei hafelo'a? Ba o hadumaa
rama'a, o fafeloaa rama'a?” Ma'uaa lomi rona'u
ware.
5 I fanunuaa ei maumau ro'ou ale'ei Jesus, nam-
ina sibafafelo ma'uaa ana namina faloloa'inaa
ro'odu, uatani, namina waiwai tabaa ro'odu ma
ana ronamina tata. Si'ei na warenaa a'a mei
rama'a, “Roainamai panimu.” Na roainaa panina
mei rama'a ma fei panina na rawanidiai.
6 I dii, ei Pharisee, rona asi'aa a'a fei synagogue
ma re gutafipui a'a ei maroaa Herod ma pagipa-
giaa hefi'a tala ba ro'aa fo'afama'eaa Jesus.

Ei Gupuu Rama'a, Rona Neneraa Jesus

7 Jesus ma ei otalai nenerana, rona aununaa
agi. Ma hefaa baua gupuu rama'a, noramiaa ro'ou
Galilee, rona talaineneraa Jesus.
8 Ro'aa guainaa minaa ei bigi'aa Jesus, rona
nomai a'ana. Gufuu hefi'a, Judea, Jerusalem ma
Idumea; ma gufuu hefi'a, yei pepei anaa halo i
Jordan ma hefi'a, fawelei Tyre ma Sidon. Minaa
eni rama'a eni, rona nomai a'a Jesus, uatani ron-
amina guainaa tamanu ina bigi'ia.
9 Ei rama'a, ronamina watauda. Si'ei ba nam-
ina rata fei gupuu rama'a, ina ware a'a ei otalai
nenerana ba ronei rapu'augamiaa hepalo wa, ba
ronei'aa puroroinia ei rama'a.
10 Uaa namina farawanidigaa watauda rama'a
a'a ei funuaa ro'odu. Ei funua, ro'ei nigo talaa
ro'odu ba ro'aa dinaa a'a Jesus ma idoia.

11 Ei rona'o fanunupa'aa Jesus ei spiriti hafelo,*
rona'o fapasinaa pu i ma'ana ma aiharoharo, “Yoi,
mena Na'uu mei Haidaa.”
12 Ma'uaa Jesus na warefawe'i a'a ei spiriti
hafelo ba apuna warefanaa nemea ba hia hini.

Fei Rafeiana ei Hefua ma Helagui Apostle (Matthew 10:1-4; Luke 6:12-16)

13 Jesus na dinaa papaa hepalo maugeni ma
harofaa ei nunumiana ma rona dinaa a'ana.
14 Ina rafeinaa hefua ma helagui—ma roroinaa
ro'odu apostle† — ba ronei oafipui a'ana. Ma ba i
aloaa ro'odu ba ronei wareaa fei rawani'a warea
15 ma ro'aa pa'i faufau ba ro'aa fa'asi'anaa ei
pigea.
16 Si'eni, eni rafeiaa Jesus: Simon (Jesus na ro-
roinia Peter);
17 James ma mei lofuna John, laguei na'uu
Zebedee (Jesus na roroinaa lagua Boanerges, ha-
nuna ba laguei Na'uu Parara);
18 Andrew, Philip, Bartholomew, Matthew,
Thomas, James mei na'uu Alphaeus, Thaddaeus,
Simon mei Zealot (hanuna ba na haguaa gufuna),
19 ma Judas Iscariot, mei i aloaa Jesus.

Jesus ma Beelzebub (Matthew 12:22-32; Luke 11:14-23; 12:10)

20 I dii, Jesus na wadu'ainaa hepalo humu ma
wataudadiai, rona figupui yei. Si'ei Jesus ma ei
otalai nenerana, lo'e rona hawia ba ro'aa hanana.
21 Ro'aa guainia ei maroana, rona aunu ba ro'aa
dugia, uaa rona ware ba, “Ina poapoai tabana.”

---

* **3:11: 3:11** Warea Greek *spiriti loloaa*; v. 30 anaa † **3:14: 3:14** Hefi'a ne'ia lomi na pa'i *roroinaa ro'odu apostle.*

22 Ma ei feroiaa law, ei noramiaa ro'odu
Jerusalem, rona ware ba, “Ina wadu'ia
Beelzebub.‡ A'a fei faufau mei fafasui ei pigea,
inafane fa'asi'anaa ei pigea.”
23 Si'ei na harofaa ro'odu Jesus ma warehanun-
uinia ba, “Batanai Satan i fa'asi'anaa Satan?
24 Nabaa hepalo gufu i fifalagii, fei gufu fei, lo'e
i ufalarai.
25 Nabaa hepalo humu i fifalagii, fei humu fei,
lo'e i ufalarai.
26 Nabaa Satan na ofadugaa anaia ma hia i fi-
falagii, lomi i ufalarai ma fei auna na pedudii.
27 Pa'aa fa'ua, lomi hemea i wadu'inaa humuu
hemea faufau rama'a ma topa'ainaa ei manuma-
nuna. Ineido'o roro'inaa mei faufaua ma hinene
iwe topa'ainaa ei manumanu humuna.
28 Apa'aa warefa'uai a'a hamu'odu ba minaa ena
hafelo'a ma ei rona warefafeloaa mei Haidaa, hia,
i futoia.
29 Ma'uaa hini i warefafeloaa fei Spiriti Apuna,
fei hafelo'ana lomi i futo. Ina bigi'aa hefaa
hafelo'a lomi i pedutoo.”
30 Ina wareaa feni, uaa roimina wareware ba,
“Ina taoia hefaa hafelo'a spiriti.”

Mei Ina Mawe ei Lofuu Jesus
(Matthew 12:46-50; Luke 8:19-21)

31 Si'ei rona nomai, mei inaa Jesus ma ei lofuna.
Rona u yei ano ma aloaa hemea ba neiree dugamii
Jesus.
32 Watauda ronamina guta hoaninaa Jesus ma
warefania ba, “Mei inamu ma ei lofumu, ro'ou i
ano ma roi lalabaginio.”

---

‡ **3:22: 3:22** Greek *Beezeboul* o *Beelzeboul*

33 Na i'igai Jesus ba, “Hini mei inau ma ei lofuu?”
34 I dii, ina fanunuaa ei rama'a, ei rona guta
hoaninia ma na ware, “Si'eni, eni inau ma lofuu!
35 Hini ena rona bigi'aa ei nunumiaa mei
Haidaa, si'ena, ena lofuu, agiu ma inau.”

4

Fei Warea Hanunuu mei Faroaa ei Lau
(Matthew 13:1-9; Luke 8:4-8)

1 Jesus fi feroidinaa ei rama'a yei piye ma abaa
po'o ma'ida ei rama'a. Si'ei, Jesus na hugi pafoo wa
ma na guta pafona laloo agi. Ma ei rama'a, rona
guta piye.
2 Jesus na warehanunuinaa watauda manu-
manu ei fi feroinaa ro'odu.
3 “Hamu'ou guai! Na pa'i hemea rama'a ba i
sumai lau i pe'ihape.
4 Ma ei fi suminaa ei lau, hefi'a rona pasi papaa
tala ma rona fidumai ei manufidufidu ma rafa-
hanaia.
5 Ma hefi'a na pasi pafoo fawelei na pa'i na'ana'a
ma lo'e namina pi'odua fei piye, si'ei ronamina
habe maduare ei lau.
6 Ma i notautarerai fei halo, na babai ma na
faholeaa ro'odu ma rona ma'e, uatani lo'e na pa'i
waraa ro'odu.
7 Ma hefi'a lau, rona pasi dupuaa ei wowo'ii, ei
rona hogia ma ei wowo'ii na fifigaa ro'odu ma si'ei,
lomi rona fuaa.
8 Ma hefi'adiai lau na pasi fawelei na pa'i
farawani piye ma ronamina habe mamaugi ma
ronamina fuaa farawani. Hefi'a, fuaa ro'odu,
odufua pa'ania; hefi'a, fuaa ro'odu oloroa pa'ania;
ma hefi'a, hefa pu'u.”

9 Na warefanaa ro'odu Jesus, “Hini na pa'i adi-
ana nei guainia.”

Tani i Warehanunui Jesus
(Matthew 13:10-17; Luke 8:9, 10)

10 Ma ei do'o uniaa Jesus, ei Hefua ma Helagui
mawe hefi'adiai, rona i'igainaa Jesus hanuu fei
warehanunuiana.
11 Jesus na warefanaa ro'odu, “Na unifanidigaa
hamu'ou ei manumanu na ude'opa'ai a'a fei ha-
paraiaa mei Haidaa. Ma minaa ei abaa maroaa
o'odu, rona guai'uaia ale'ena warea hanunu.
12 Si'ei ba i ale'ei,
“ ‘Ro fanunu ma fanunu ma'uaa, lomi ro'aa fa-
nunupa'i,
ma ro guguai ma'uaa lo'e ro'aa apa'ia.
Ma nabaa rona aida, ro'aa filoginaa ei naranaraa
ro'odu
ma hadiwe'inaa a'a mei Haidaa ma mei
Haidaa, i futoaa ei hafelo'aa ro'odu.’ ”

Ina Piguaa Hanuu fei Warea Hanunuu mei Faroa
(Matthew 13:18-23; Luke 8:11-15)

13 I dii, Jesus na warenaa a'a ro'odu, “Haa, lomi
hamona aida fei warea hanunu? Batanai ba
hamo'aa apa'aa hefi'adiai warea hanunu?
14 Mei faroa na fafufugu'aa fei warea.
15 Hefi'a rama'a, ale'ena ei lau na pasi ma'aa tala,
fawelei na faro fei warea. Ana ei ro'aa guainia
na nomai Satan ma tosiminaa ei rawani'a warea
laloo iaa ro'odu.
16 Hefi'a ale'ena ei lau na pasi pafoo ei na'ana'a.
Rona tonaa fei rawani'a warea ma ronamina
ni'eni'e.

17 Ma'uaa si'ei ba lomi na gugu waraa ro'odu,
lo'e na madii ma i bapa'aa ro'odu ei hafelo'a o ei
haperararaia wagii fei wareaa mei Haidaa, rona
rawa'a'afai batafa.
18 Hefi'adiai, ale'ena ei lau na pasi dupuaa ei
wowo'ii, ei rona hogia. Rona guainaa fei warea,
19 ma'uaa ronamina naranara watauanaa
fei gutanaa ro'odu ma naranara watauda ba
ronei pa'i watauda manumanu ma nanamainaa
watauda manumanu ma ei manumanu ei, na
hawai'onaa fei rawani'a warea ma lomi rona
fuapa'i.
20 Ma'uaa hefi'a rama'a, ale'ena ei lau, ei ro'aa
pasi pafoo fei rawani'a piye. Rona guainaa fei
warea ma rona tonia. Rona habe ma fuaa.
Hefi'a, fuaa ro'odu, odufua pa'ania; hefi'a, oloroa
pa'ania; hefi'a, hefa pu'u—ei fuaa ro'odu."

Fa'arewaiaa fei Rawani'a Warea
(Luke 8:16-18)

21 Na warenaa a'a ro'odu Jesus, "Ei hamona'o
tonaa fei we'ai, hamona augia haroo hepalo hagi,
o haroo tawa? Lo'e, hamona'o augia pafoo tawa.
22 Ma'uaa, tamanu manumanu na opa'ai,
hinene iwe udelelefo. Minaa ena manumanu
rona aupa'ainia ena rama'a, iwe ude'arewa'ua.
23 Hini na pa'i adiana nei guania."
24 Na waredilao Jesus, "Narama'aiaa tamanu ei
guaiaa hamu'odu. Hefiga ei fanamu, ana ale'ena
ona tonia ma wataudadiai.
25 Hini i pa'i manumanuna, iwe to hefi'adiai. Ma
mei lomi manumanuna, tamanu ma'idei na pa'i,
mei Haidaa iwe tonia a'ana."

Fei Warea Hanunuu fei Habeaa fei Lau

26 Ma ana ina ware, “Ale'eni maumau fei ha-
paraiaa mei Haidaa. Hemea rama'a fi sumaita-
laneneneinaa ei lau i pe'ihapena.
27 Minaa ei poi ma arewaa, na'aa ina ma'igu o
lo'e, ei lau, rona nusu ma habe ana ro'ou; ma mei
rama'a mei, lomi na aida batanai ro'ei nusu.
28 Fei piye ua, fei i fahabeia—rawarawa fei
pa'apa'a na sunai; nene, fei obana; ma laloo fei
oba, ei launa.
29 Ma i we'idii ei fuana, mei rama'a na balainia
ma hufu'aa ei fuana, uaa napa'aa fei au hufu'a.”

Fei Warea Hanunuu fei Lau Mustard
(Matthew 13:31, 32, 34; Luke 13:18, 19)

30 Jesus na warediai, “O ware ba tawi'aa fei ha-
paraiaa mei Haidaa ale'ei tamanu? O hanunuinia
a'a tamanu?
31 Tawi'ana ale'ena fei lau mustard, fei na pa'aa
pusu'oroi laraa ei lau yeni malagufu.
32 Ma'uaa, ei ro'aa faroia, na habe bauanai.
Namina bauanaidi'ininaa minaa ei haihai laloo
pe'ihape. Ei rarana namina bauanai. Si'ei, ei
manufidufidu na'aida guta a'a fei giogiona.”
33 Watauda ei mau warea hanunu Jesus nafane
hawawagifanaa ei rama'a, ei na hawia ba ro'aa
apa'ia.
34 Ma lo'e ina wareaa hepalo manumanu a'a
ro'odu ba lo'e na hanunuinia. Ei unaa ro'ou ei ota-
lai nenerana, Jesus na ware'italalafuinaa minaa ei
manumanu.

Jesus na Famadinoaa fei Lama
(Matthew 8:23-27; Luke 8:22-25)

35 Fei arewaa fei, i nofafilao, na ware a'a ei otalai
nenerana ba, “O dii, o dinaa pepei.”

36 Rona di'ininaa ei watauda rama'a ma fatalen-
odugaa Jesus pafoo fei wa, fei na hugidii pafona
ma aunu. Ma ana na pa'i hefi'adiai wa rona
aunufipui a'ana.
37 Ma ina una'aa fei baua lalarena ma fei agi na
fuama'i'i ma na rata fei lama ma na fuama'i'inaa
laloo fei wa ma anaa i lolo.
38 Jesus na ma'igu i mugi pafoo hepalo duduna.
Ma rona funifunia ei otalai nenerana. “Feroia,
lomi ona narapa'aa o'odu ba o'aa wawau'u?”
39 Na asi'aa ma warenaa a'a fei lalarena ma fei
lama ba “O famadumu.” Fei lalarena na rere ma
fei lama namina madino.
40 Si'ei na warenaa a'a ei otalai nenerana ba,
“Tani hamo'amina ma'au ale'ei? Haa, atapo'o we'i
naranaraa hamu'odu?”
41 Ronamina ma'au ma fi'i'igai ba, “Rama'a bata
meni ba fei lalarena ma fei lama, ana na guaipa'aa
wareana?”

5

Fei Farawaniana mei Rama'a na Wadu'ia Pigea (Matthew 8:28-34; Luke 8:26-39)

1 Rona fatete pepei a'a fei gufu Gadara.*
2 Ma i'a upudi'ininaa fei
wa Jesus, na dinamii a'ana hemea rama'a na
wadu'ia hefaa spiriti hafelo,† noranamai a'a ei
huapu.
3 Ma inafane guta i a'a ei huapu. Lomi na hawia
ba hemea i roro'ipa'ia. Ana lomi na hawia ei alatai
pidaua.

---

* **5:1: 5:1** Hefi'a ne'ia *Gadarenes*; hefi'adiai *Gergesenes* † **5:2: 5:2** Greek *spiriti loloaa*; vv. 8 ma 13 anaa

4 Ronamina bobo'inaa pinena ma panina wataua
au ma'uaa namina ba'amoro'aa ei alatai pidaua
ma ei wao. Pa'aa lomi hemea rama'a ba i panarofi-
tanipa'ia.
5 Poi ma arewaa, i dupuaa ei huapu ma ei mau-
geni, imina aiharoharo ma hawihawi'aa ununa
a'a ei mugoo.
6 I fanunupa'aa Jesus rauaa, na ponifa'unaa
du'una i ma'ana.
7 Namina aiharoharopararai ba, “Tamanu ei
nunumiamu a'au, Jesus, mena Na'uu mei Haidaa,
mei napa'aa Pafeai? A'a fei haraa mei Haidaa
oneipa'aa warefa'uai ba lomi o fagianainau!”
8 Uatani, Jesus na waredii a'ana ba, “Wala'amai
a'a mena rama'a mena, yoi, fena spiriti hafelo!”
9 Si'ei, na i'iginia Jesus ba, “Hini haramu?”
Na ware ba, “Harau, Watauda, uaa hai'odu
watauda.”
10 Ma na i'igai watauda a'a Jesus ba apuna alofa-
tatalainaa ro'odu fawelei.
11 Abaa po'o ma'ida moimoi ro'ei hanana papaa
fei maugeni.
12 Ma ei spiriti hafelo, rona i'iginaa Jesus, “Onei
alonaa hai'odu dupuaa ei moimoi; uga ba hai'ou
wadu'aa ro'ou.”
13 Si'ei, Jesus na ugainaa ei hafelo'a spiriti ma
rona asi'adi'ininaa mei rama'a ma wadu'inaa
ei moimoi. Puduu ei moimoi, ale'ena heguai
pufaba'a. Rona poni'u'upu papaa fei maugeni,
pepei imina faro'ai ma pasinaa laloo fei ranu ma
wawau'uma'e.
14 Ei oma'ama'aa ei moimoi, rona ponibagua ma
warefanaa ei rama'aa gufu ma ei gufu sugatata'aia
ma ei rama'a, rona aunu ba ro'aa ma'a.

15 Ro'aa nomai a'a Jesus, rona fanunupa'aa mei
na wadu'ia watauda pigea na guta lalawai ma
namina rawanidiai; ma ronamina ma'au.
16 Ei rona fanunuia, rona u'ufanaa ei rama'a
tamanu bigi'aa Jesus a'a mei i wadu'ia pigea ma
ana rona u'ufanaa ro'odu tamanu na pa'aa ei
moimoi.
17 Si'ei, ei rama'a rona i'igaifawe'i a'a Jesus ba
inei di'ininaa fei gufuu ro'odu.
18 Ma ei ba i hugi pafoo fei wa Jesus, mei rama'a,
mei ro'aa wadu'ia ei pigea, na i'iginaa Jesus ba ana
i aunuhugia.
19 Lomi na ugainia Jesus, ma'uaa na ware ba,
"Baguanaa gufu ma warefanaa ena gufumu ena
bigi'aa mei Fasu a'amu ma fei faloloa'iana yoi."
20 Si'ei, mei rama'a mei, na aunu ma u'u yei De-
capolis‡ tamanu na bigi'ia a'ana Jesus. Ma minaa
ei rama'a, rona ba'arofo.

Mei Nanaoo Ma'ea ma mei Pifine na Funu (Matthew 9:18-26; Luke 8:40-56)

21 I hugidiai pafoo wa Jesus ma fatetediai pepei,
abaa po'o ma'ida ei rona hoaninia piye.
22 Hemea ei bauaniaa fei synagogue, harana
Jairus na nomai yei, fanunupa'aa Jesus ma fapasi
o'igoana.
23 Ina i'igifininaa minaa ei naranarana a'a Je-
sus ba, "Mei na'uu, baduu pifine, anaa i ma'e.
Oneipo'o nomai ma augaa fei panimu pafona ba
nei pedu fei funuana ma i gutadiai."
24 Si'ei, na aunuhugia Jesus.

‡ **5:20: 5:20** Hanuna fei warea Greek ba *Hefua Gufu*

Abaa po'o rama'a, ei ro'aa nenegia ma puro-
roinia.
25 Ma hemea pifine yei nafane'o wigiwigii na-
mona, ale'ena hefua ma heguai igisimasi.
26 Watauda lo'otaa, rona roinia ma'uaa, ei fi'ina
na ude'ualao. Namina pedu ei mugoo po'ina,
ma'uaa fei funuana lomi na u pedu. Namina apoi
ua.
27 I guainaa ei u'ugaa Jesus a'a hefi'a, na talaimai
nenee Jesus dupuaa ei watauda rama'a ma na
idoaa fei hawaa uguu Jesus.
28 Uatani na nara ale'ei ba, “Nabaa a ido'uaiaa
fei hawaa uguna, awe rawani.”
29 Ana ei ua, lomi na fai wigiwigidiai fei namona
ma na nanamuinia ba nawe pedu fi'ina.

30 Ana ei ma na nanamuinia Jesus ba ma'ida
faufauna na di'ininia ma na momo'ai dupuaa ei
rama'a ma i'igai ba, “Hini na idoaa fei hawaa
uguu?”

31 Rona ware ei otalai nenerana, “Ona fanunuia
eni watauda rama'a, rona puroroinio. Batanai ei
o i'igai ba, ‘Hini na idoau?’ ”

32 Ma'uaa Jesus fimina fanunula-barainia ba
hini na bigi'aa fei.
33 Si'ei, mei pifine na aida ba na hoto fei namo,
na nomai ma fapasi i fasuu hunana ma namina
ma'aufunurere ma warefa'uai a'ana.
34 Ina warenaa a'ana ba, “Mena na'uu, fei we'iaa
naranaramu na farawaninio. Aunufarawani ua.
Ona ala a'a fena fi'iamu.”
35 Ana fi wareware ua Jesus, hefi'a noramiaa
ro'ou humuu Jairus, mei famamoaa fei syna-
gogue, rona warenaa a'a Jairus ba, “Mei na'umu

baduu pifine na ma'edii. Tani o fa'udeguguaa
unuu mei feroia?”
36 Na guai'au'uaialao ei wareaa ro'odu Jesus ma
na ware a'a mei famamoaa fei synagogue, “Apuna
ma'au; onei narafawe'i ua.”
37 Lomi na ugainaa hemea ba i nenegia; uniaa
Peter ma laguei filofui, James ma John.
38 Ma ei ro'aa nosufudailao humuu Jairus, mei
bauaniaa fei synagogue, Jesus na guaipa'aa ei
rama'a, ronamina waigi ma aimemewai.
39 Na wadu'ai ma i'igainaa ro'odu ba, “Tani
hamomina waigi ma aimemewai? Mei baduu,
lomi na ma'e. Na ma'igu ua.”
40 Ma'uaa rona fadinia.
I fa'asi'adigaa ei rama'a, na dugaa mei ama ma
inaa mei baduu ma ei otalai nenerana, ei ro'ou
a'ana ma rona wadu'ainaa laloo humu a'a mei
baduu.
41 Na tauaa panina ma na warenaa a'ana, “Tal-
itha koum!” (hanuna ba, “Mena baduu pifine, a
warenaa a'amu, asi'aa!”).
42 Ana ei ua, mei baduu na ufalarai ma tatalai
(igisimasina, hefua ma heguai). A'a fei, ronamina
ba'arofo.
43 Ina warefawe'i a'a ro'odu ba ronei'aa ware-
wareaa feni a'a nemea ma ronei fani hanaa mei
baduu.

6

Mei Mamama'a Lomi Ro'aa Ma'auia (Matthew 13:53-58; Luke 4:16-30)

1 Jesus na di'ininaa yei ma hadiwe'inaa gufuna,
ro'ou ei otalai nenerana.

2 I nopa'aloo fei Sabbath, na una'aa ma feroinaa
ei rama'a laloo fei synagogue. Ma watauda ei rona
guainia, namina nanawala pudaa ro'ou.
Ma rona i'igai "Po'o tonana hitani eni manu-
manu eni, meni rama'a meni? Tamanu fei apa'a,
ina tonia ba ana imina bigi'aa ei foigia!
3 Haa hemeni, fadufadua ua! Ana meni na'uu
Mary ua, mei lofuu James, Joseph,* Judas ma
Simon! Ma eni agina ana a'a o'odu yeni!" Ma
namina mamanunu unuu ro'odu a'ana.
4 Jesus na warenaa a'a ro'odu, "Ana a'a fei
gufu'uana, dupuaa ei gufuna ma laloo fei hu-
muna, hemea mamama'a, lomi ro'aa ma'auia."
5 Lo'e na hawia ba i bigi'aa ne'aa foigia yei
ma'uaa na augaa panina pafoo hefi'a ei funua ma
farawaninaa ro'odu.
6 Ma na ba'arofo a'a ro'odu ba lo'e na we'i nara-
naraa ro'odu.

Jesus na Aloaa ei Hefua ma Helagui (Matthew 10:5-15; Luke 9:1-6)

Jesus na tatalai ma feroinaa ei rama'a a'a hepa-
palo gufu.
7 Na haronaa a'ana ei Hefua ma Helagui ma alo-
fahelalaguinaa ro'odu ma fani forafora a'a ro'ou
ba ronei muainaa ei spiriti hafelo.†
8 Si'eni, eni wareana: "Apuna notonaa hefi'a
manumanu a'a fena tatalaiaa hamu'odu—lomi
du'ua, raba o mugoo po'i laloo ena adii hamu'ou—
ma'uaa, heina o ua.
9 Hamonei rafe supinai, ma'uaa lomi pafuaa
susu.

---

* **6:3: 6:3** Warea Greek *Joses*, ana fei hara *Joseph* † **6:7: 6:7** Warea Greek *spiriti loloaa*

10 Ma ena hamona wadu'ainaa hepalo humu,
hamonei guta yena, nopa'awii fena ba hamo'aa
di'ininaa fena gufu fena.
11 Ma na'aa hefi'a gufu, lo'e ro'aa fagutanaa
hamu'ou o guaipa'aa wareaa hamu'ou, foifoiaa
piyee pinee hamu'ou, ale'ena fama'ama'aa ro'ou
ba rona tata."
12 Rona aunu ma u'ufanaa ei rama'a ba ronei
filoginaa naranaraa ro'odu.
13 Rona fawala'anaa watauda pigea, igi pao
pafoo watauda ei rona funu ma farawaninaa
ro'odu.

Na Waoro Huaa John, mei Pudugufaia (Matthew 14:1-12; Luke 9:7-9)

14 Mei Hapara Herod na guainaa fei, uaa fei
haraa Jesus, nawemina bauanai. Hefi'a, rona
ware‡ ba, "John, mei Pudugufaia na ma'elele'aa
ma si'ei na pa'i faufauna ba i bigi'aa ei foigia."
15 Hefi'a, rona ware ba, "Hia Elijah."
Ma hefi'adiai, rona ware ba, "Hia hemea ma-
mama'a, ale'ei hemea mina mina."
16 Ma'uaa mei Hapara Herod, i guainaa fei,
na ware "John, mei una moro'aa huana, na
ma'elele'aa!"
17 Uaa Herod na ware ba ronei panarofaa John
ma roro'inia ma aunaa hia bobo'aia. Ina bigi'aa
fei, uaa mei haroo mei lofuna Philip, harana Hero-
dias, na lalainia.
18 Hamatee John nafane wareware a'a Herod
ba, "Lomi na wanewane ba o tonaa mei haroo mei
lofumu."

‡ **6:14: 6:14** Hefi'a ne'ia mina ba *Ifi warelao*

19 Si'ei, namina bidi unuu Herodias a'a John ma
ba i fo'afama'eia, ma'uaa lomi na hawia,
20 uatani Herod na ma'auaa John ma na'o lawa-
gia, uaa ina aida ba John napa'aa wanewane
ma na apunai. Herod, ei ina'aida guta a'a
John ma guainaa ei u'ugana, namina hamam-
agua,§ ma'uaa na pa'i nunumiana ba i guainaa ei
u'ugana.
21 Inawe pa'aa fei rawani'a au. A'a fei arewaa
waniniana, Herod na bigi'aa fei baua hananaa a'a
ei bauaniaa gufu, ei bauaniaa ei fo'aa mawe ei
bauaniaa Galilee.
22 I wadu'aimai mei baduu pifine na'uu Hero-
dias, na ufa'ufa. Namina fani'eni'eaa Herod mawe
ei ro guta hananafipui a'ana.
Mei hapara na warenaa a'a mei baduu pifine:
“I'iginau tamanu nunumiamu ma a fanio.”
23 Ma ina fa'unai a'a mei baduu pifine ba
“Tamanu o i'iginia, a pa'aa fanio nopa'awii hesuwi
feni haparaiau.”
24 Ina asi'aa ma warenaa a'a mei inana, “Yau a
i'iginaa tamanu?”
Na ware mei inana, “Fena tabaa John, mei
Pudugufaia.”
25 Ana ei, mei baduu pifine na wadu'aifanaa fei
i'igaia a'a Herod: “Na nunuminio ba onei fanau
e'eni ua fena tabaa John, mei Pudugufaia pafoo
hepalo tabetabe.”
26 Mei hapara, namina bauana fei faloloa'iana,
ma'uaa si'ei ba inapo'o fa'unaidii ma lomi na nun-
uminia ba i mamafa pudaa ei roifi guta hanana

§ **6:20: 6:20** Hefi'a ne'ia mina ba *ei u'ugana, ina bigi'aa watauda manumanu*

a'ana, lomi ba i filoginaa wareana a'a mei baduu
pifine.
27 Si'ei, na alomaduareinaa hemea moro'aa hua
ba neiree morotonamii fei tabaa John. Na aunu
mei, dinaa humuu bobo'aia ma lafigifamosuaa fei
huaa John
28 ma na notabeamai fei tabana pafoo fei
tabetabe. Ina fanaa mei baduu pifine ma hia, na
fanaa mei inana.
29 Ro'aa guainia ei otalai neneraa John, rona no-
mai, tonaa fei hudi ununa ma augia laloo huapu.

Jesus na Faguaa Haipani Pufaba'a
(Matthew 14:13-21; Luke 9:10-17; John 6:1-14)

30 Ei apostle, rona figupuimai a'a Jesus ma ware-
fania minaa ei bigi'a ma feroiaa ro'odu.
31 Si'ei ba abaa po'o ma'ida ei ro'ei'u nomai
ma nolao, pa'aa lomi na pa'i au ro'odu ba ro'aa
hanana. Na warenaa a'a ro'odu Jesus ba, “Uniaa
hamu'odu, hamonei nomai a'au ma o dinaa
hefawala lomi wawaigia ba hamo'aa gutafawe-
nai.”
32 Si'ei, rona aunu uniaa ro'odu pafoo wa ma
aununaa fawelei lomi rama'a.
33 Ma'uaa wataudaa, rona fanunu'apa'aa ro'odu
ma ei rama'a gufu pedu, rona poni'uanaa pinee
ro'odu. Ronare'o susufudai ma nene, Jesus ma ei
otalai nenerana.
34 I fatete Jesus, na fanunuia ba abaa po'o rama'a
rona oma'adii. Namina faloloa'inaa ro'odu, uatani
ro'ou ale'ei ei sipsipi lo'e oma'ama'aa ro'odu. Si'ei,
na feroinaa ro'odu watauda manumanu.

35 Ma eni, anaa i lolo fei halo. Si'ei, rona dinaa
a'ana ei otalai nenerana ma ware ba “Namina
raua faweleni ma namina fafidii.
36 Aloaa eni rama'a ba ronei aunulalabarai
hanaa ro'ou a'a hefi'a ena gufu ma pono hanaa
ro'odu.”
37 Ma'uaa ina ware, “Hamonei fani hanaa
ro'odu.”
Rona warenaa a'ana, “Nabaa ale'ei, i tonaa
pono'aa hemea bigi'a ale'ena fainaroa puda!*
Pa'aa wareamu ba hai'ou'aa suminaa mugoo po'i
ale'ei ma pono faraa pidaua ma fani hanaa ro'ou?”
38 Ina i'igai, “Hefiga faraa pidaua hamona pa'i?
Wi ma'a.”
Ro'aa apa'idigia, rona ware ba, “Haipani faraa
pidaua ma guapalo nia.”
39 Si'ei, Jesus na warenaa a'a ro'ou ba ronei
fagutanaa ei rama'a ma figupuinaa ro'ou pafoo ei
guana mamarawii.
40 Si'ei, rona guta. Hefi'a gupu, hefa pu'u ma
hefi'a gupu, haipani pa'ania.
41 Na tonaa haipaniei faraa pidaua ma gua-
paloei nia, aranaa pafea, ware ‘ta’, digedigeaa ei
faraa pidaua ma fanaa ei otalai nenerana ba ronei
fanaa ei rama'a. Ana na alaginaa guapaloei nia a'a
minaa ei rama'a.
42 Minaa ro'ou, rona hananamagu
43 ma ei otalai nenerana, rona tonaa hefua ma
guapalo pa. Ma ei pa, ronamina pepesu a'a ei
masii faraa pidaua ma nia.
44 Puduu ei wawane rona hanana, haipani pu-
faba'a.

---

* **6:37: 6:37** Greek *i tonaa enu pu'u denarius*

Jesus na Talai Pafoo Agi
(Matthew 14:22-33; John 6:15-21)

45 Ana ei, Jesus na ware a'a ei otalai nenerana ba
ronei hugi a'a fei wa ma ronei'o a'aunudinaa Beth-
saida. Ma hia, fido'odii aloaa fei gupuu rama'a.
46 I di'inidigaa ro'ou, na aununaa papaa hepalo
maugeni ba i lafulafu.
47 I nofafilao, fei wa na pa'idigaa memewaa fei
agi ma unaiana piye.
48 Na fanunuaa ei otalai nenerana ro'eimina
poreifawe'i, uaa fei lalarena na agisuafaa ro'odu.
Ale'ena watolaa oduai ma oloroa ido'o mafufuo,
Jesus nawe aununaa a'a ro'odu. Na tatalai ua
pafoo agi ba i falogiaa ro'ou.
49 Ma'uaa, ei ro'aa fanunupa'ia fi tatalai pafoo
agi, ronamina aimemewai, uaa ei naraa ro'odu ba
hia, hani'u.
50 Si'ei ba minaa ro'ou pedu na fanunupa'ia
ronamina ma'au.
Ana ei ua, ina warenaa a'a ro'odu ba, “Guta-
farawani ua! Yau meni. Apuna ma'au.”
51 Ma na hugilao a'a ro'ou pafoo wa ma fei
lalarena na rere. Ronamina ba'arofo,
52 uaa lomi rona'u apa'ima'aiaa ei bigi'aa Jesus
a'a fei faraa pidaua; namina waiwai tabaa ro'odu.

Jesus na Farawaninaa ei Funua i Gennesaret
(Matthew 14:34-36)

53 Ro'aa sualao, rona fatete yei Gennesaret ma
pe'i yei.
54 Ana ei ro'aa rofo'upu pafoo fei wa, ei rama'a,
rona fanunu'apa'aa Jesus.
55 Ei rama'a ei, ronamina poni ua yei tadiwe'aia
ma noporoporo'aa ei funua pafoo ei hafenaa

unuu ro'ou aununaa hitani rona guainia ba Jesus yei.
56 Ma nabaa i aununaa hitani—a'a ei pusu'o gufu, baua gufu, o sugatata'aia, rona fahainopaa ei funua papaa ei humuu alo'alo. Ma ronamina i'igifawe'i a'ana ba nei ugainaa ro'odu ba ro'aa idoaa fei supuu susuna. Ma minaa ei rona idoia, na pedu ei funuaa ro'odu.

7

Ei Feroia Noranamai a'a ei Upu Mina (Matthew 15:1-9)

1 Ei Pharisee mawe hefi'a feroiaa law, ei noramiaa ro'odu Jerusalem, rona figupui a'a Jesus ma
2 fanunupa'aa hefi'a ei otalai nenerana, ro'ei hanana ma na loloa panii ro'odu. Lomi ronado'o huwe panii ro'odu.
3 (Ei Pharisee ma minaa ei Jew, lomi ro'aa hanana na'aa lomi ronado'o huwe panii ro'odu ale'ei maumau ei upuu ro'odu.
4 Ma ena rona hadiwe'imai a'a ena humuu alo'alo, lomi ro'aa hanana nabaa rotawe huwe. Ronamina neneraa watauda maumau ei upuu ro'odu. Ale'ena fesuaa ena bara, ena pe'i ranu ma ena babagii.)*
5 Si'ei, ei Pharisee ma ei feroiaa law, rona i'igainaa Jesus ba, “Tani ei otalai neneramu, lomi rona neneraa maumau ei upuu o'odu ma rona hanafininaa lolo panii ro'odu?”

---

* **7:4: 7:4** Hefi'a ne'ia mina ba *pe'i ranu, pe'i ranu babai ma tawaa hananaa*

6 Ina ware ba, “Naminapa'aa balawia ei wareaa
mamama'a Isaiah ei idii wareaa hamu'ou ena
ware'oni, ale'ei fei ne'ia ba:

“ ‘Eni rama'a eni, pa'aa ware ua umuu ro'odu ba
rona ma'auau,
ma'uaa ei naranaraa ro'odu namina raua
a'au.
7 Lomi hanuu losuiaa ro'ou yau;
ena mau feroiaa ro'odu, rona feroinaa ena
law ena pagipagiaa rama'a.’
8 Hamonadii rawa'a'afinaa ei wareaa mei Haidaa
ma panaro'uaiaa maumau ei upuu hamu'odu.”

9 Ma na warenaa a'a ro'ou: “Rafee hamu'ou
autadidiaa ei wareaa mei Haidaa ba hamo'aa nen-
eraa† maumau ei upuu hamu'odu!
10 Moses na ware ba, ‘Ma'auaa amamu ma in-
amu,’ ma ‘Hini i warefafeloaa amana o inana,
ronei fo'afama'eia.’‡
11 Ma'uaa hamona ware ba nabaa hemea na
warenaa a'a mei amana o inana: ‘Tamanu ei
manumanu ba o tonia a'au, Corban’, (hanuna ba
lomi i fani a'a amana ma inana, uaa manumanuu
mei Haidaa)
12 ma hamona apunainia ba inei'aa fai bigi'aa
ne'a manumanuu amana o inana.
13 Si'ei, hamona suminaa ei wareaa mei Haidaa
a'a ena maumau ena upuu hamu'ou, ena ha-
monamina'o totonamai. Hamonamina bigi'aa
watauda manumanu ale'ena.”

Ei Manumanu i Faloloaa Rama'a (Matthew 15:10-20)

† **7:9: 7:9** Hefi'a ne'ia ba *fa'asi'anaa*

‡ **7:10: 7:10** Leviticus 20:9

14 Jesus na harodinaa a'ana fei gupuu rama'a
ma ware, “Guainau minaa hamu'odu. Hamonei
apa'aa feni.
15 Lomi hepalo manumanu i aunaa poana
hemea ba i faloloaia ma'uaa, fei i norai laloo iana
i ‘faloloaia.’ ”§
17 I di'inidigaa fei gupuu rama'a ma i
wadu'ainaa fei humu, rona i'iginia ei otalai
nenerana fei warea hanunu.
18 Na i'igai, “Haa, namina loto adiaa hamu'ou?
Lomi hamona aida ba na'aa hepalo manumanu na
wadu'ainaa laloo hemea, noranalao augu, lomi i
faloloaia?
19 Uaa lomi na dinaa laloo fei naranarana
ma'uaa, na dinaa laloo fei pahanana ma hinene,
na lele'aa.” (Ei i wareaa fei, Jesus na ufugia ba
minaa ei du'ua, na rawani.)
20 Ma ina warelao ba, “Ena na lele'amai laloo iaa
hemea, si'ena, ena na faloloaia,
21 uaa, i lalona, na lele'amai ena hafelo'a nara-
nara, ena fitatafipa'aia, fafanaoa, fo'afama'e, fi-
haroharoipa'aia,
22 wawa'ai poa, fafeloaa rama'a, sifisifi'a,
unara'uaiaa ei hafelo'a, nanamaia, ena sifisifi
warea ba i fafeloaa nemea, mamagugua ma ena
bigi'aa a'afoloia.
23 Minaa eni hafelo'a eni, noranamai laloo iaa
hemea ma na faloloaia.”

Fei Narafawe'iaa mei Pifinee Syrophoenicia (Matthew 15:21-28)

§ **7:15: 7:15-16** *‘faloloaia.’* 16 *Hini na pa'i adiana ba i guai, inei guai.*

24 Jesus na di'ininaa fei gufu fei ma aununaa
fawelei na rafi'inaa Tyre.* Na wadu'ainaa hep-
alo humu. Lomi na nunuminia ba nemea i aida
ma'uaa, pa'aa lomi na opa'aipa'ia ba hia yei.
25 Ina pa'i hemea pifine yei ma mei pifine
mei, na pa'i na'una, pusu'o baduu pifine, mei na
wadu'ia hefaa spiriti hafelo.† Mei pifine mei, ana
ei i guainia ba Jesus yei, ina nomai ma fapasi fasuu
hunaa Jesus.
26 Mei pifine, hia Greece. Waniniana Syrian
Phoenicia. Namina i'igifawe'i a'a Jesus ba neipo'o
fawala'anaa fei pigea a'a mei na'una.

27 Na warefania, “Ei pa'aa baduu (ale'ei, ei
na'uu Israel), roneido'omina hanaiaa ei rona nun-
uminia, uaa lomi na wanewane ba o'aa tonaa ei
hanaa ei pa'aa baduu ma fanaa ei hapee ro'odu
ponoto.”

28 Ina ware ba, “Pa'aa fa'ua, mena Fasu ma'uaa
ei ponoto haroo tawa, rona hanaiaa ei masii
du'ua, ei lomi rona hanaia ei baduu.”

29 Ma ina warenaa a'ana ba, “Hamatee ona ware
ale'ena, te, onei nowau. Fena pigea na di'inidigaa
mena na'umu.”

30 Ina aununaa gufuna ma fanunupa'aa mei
na'una na haino pafoo tawa ma fei pigea na
di'inidigia.

Na Pedu Lotoaa Adia ma na Ba'atawara Umuu mei Rama'a

---

* **7:24: 7:24** Watauda ne'ia mina ba *Tyre ma Sidon* † **7:25: 7:25** Warea Greek *spiriti loloaa*

31 Jesus na di'ininaa malalaa Tyre, aunu'ailao
Sidon, upu'ailao a'a fei Agii Galilee ma aununaa
fawelei Decapolis.‡
32 Yei, hefi'a rona duginamii a'a Jesus hemea na
loto adiana ma pa'aa lomi na warewarepa'i. Ma
ronamina warefawe'i a'ana ba ineipo'o augaa fei
panina pafoo mei.
33 Nenee fei, ina dugi'u'uginia ma laguna raua
a'a fei gupuu rama'a, Jesus na augaa ei ana'anana
laloo adiaa mei rama'a. Ma ina huwi ma idoaa fei
rawerawee mei rama'a.
34 Na aranaa pafea, fawenaifatemu ma warenaa
a'ana, “Ephphatha!” (hanuna ba “Ma'awawa”).
35 A'a fei, guapaloei adiana nawe ma'awawa ma
fei rawerawena nawe tatawei ma warewarepa'i.
36 Jesus na warefawe'i a'a ro'odu ba ronei'awe
warefanaa nemea, ma'uaa ena na'aida ware
ale'ei, ana ro'eimina'u fiwarei'uaia.
37 Ei rama'a, ronamina ba'arofo. Rona ware,
“Namina bigifarawaninaa minaa ei manumanu.
Ana na farawaninaa ei lotoo adia ma ei lomi rona
warewarepa'i.”

8

Jesus na Faguaa Gunaroa Pufaba'a (Matthew 15:32-39)

1 A'a ei arewaa ei, hepalodiai baua gupuu
rama'a, rona figupui. Si'ei ba pa'aa lomi hanaa
ro'ou, Jesus na haronaa a'a ei otalai nenerana ma
ware,

‡ **7:31: 7:31** Hanuna fei warea Greek ba *Hefua Gufu*

2 “Na pa'i faloloa'iau a'a eni rama'a rona
oafipuidii a'au oduai arewaa ma lomi du'ua ba
ro'aa hanana.
3 Nabaa a alonaa ro'odu gufuu ro'ou ma ro'aa
notonaa baoaa ro'odu, ro'aa nomaralelelao tala,
uaa gufuu hefi'a ro'odu, rauaa.”
4 Rona ware ei otalai nenerana, “Feni rauaa
gufu ale'eni, i to hitani faraa pidaua hemea ba i
faguaa ro'odu?”
5 Na i'igai Jesus, “Hamona pa'i hefiga faraa pi-
daua?”
Rona ware, “Olorompalo.”
6 Ina ware a'a ei rama'a ba ronei guta pafoo
malagufu. I todigaa ei olorompalo faraa pidaua
ma waredii ba ‘ta’, na bidigedigeia ma fanaa ei
otalai nenerana ba ronei augia i ma'aa ei rama'a
ma rona bigi'ia ale'ei.
7 Ana rona pa'i ma'ida pusu'o nia; ma ana ina
ware ba ‘ta’ ma warenaa a'a ei otalai nenerana ba
ronei alaginia.
8 Ei rama'a, rona hanana ma ronamina
magu. Hinene, ei otalai nenerana, rona paiaa
olorompalo pa, na pepesu ei dufuu du'ua.
9 Ina pa'i ale'ei gunaroa pufaba'a wawane yei. I
alodigaa ro'ou,
10 na hugi pafoo wa a'a ei otalai nenerana ma
dinaa fawelei Dalmanutha.

Ei Pharisee, Rona I'igainaa Hepalo Foigia (Matthew 16:1-4)

11 Ei Pharisee, rona nomai ma rona'aa fiharei
a'a Jesus. Si'ei ba ro'aa mania, rona i'igainia ba nei
fama'aa ro'odu hepalo foigia i norai pafea.

12 Inamina fawenaitemu ma ware, “Tani taweni
ro i'igainaa hepalo hilalaa foigia ba unei fama'aa
ro'ou? A warefa'uai a'a hamu'ou, lomi ba awe
fama'aa ro'ou.”
13 Na di'ininaa ro'ou, na hugidiai pafoo wa ma
aununaa pepei.

Fei Fafuafuaa ei Pharisee ma Herod (Matthew 16:5-12)

14 Ei otalai nenerana, rona madi'inia ba ro'aa
notoo faraa pidaua ma'uaa, rona pa'i hepalo faraa
pidaua a'a ro'ou pafoo wa.
15 Jesus na aweinaa ro'ou, “Oma'ama'a. Ha-
monei oma'ama'aa hamu'ou a'a fei fafuafuaa ei
Pharisee ma Herod.”
16 Rona fiwareinaa fei ma ware, “Woro ei i ware
ale'ei uaa ba lomi ona pa'i faraa pidaua.”
17 Na apa'idigaa ei fiwareiaa ro'ou, na i'igainaa
ro'ou Jesus, “Tani hamu'ou fiwarei ba lomi ha-
mona pa'i faraa pidaua? Ana hamotapo'o fa-
nunu'apa'ia? Na waiwai tabaa hamu'ou?
18 Hamona pa'i pudaa hamu'ou ma ana lomi
hamona'u fanunupa'i ma na pa'i adiaa hamu'ou
ma ana lomi hamona'u guaipa'i? Ma ana lomi
hamona'u nonominia?
19 Ei a bidigedigeaa haipaniei faraa pidaua a'a ei
haipani pufaba'a, hefiga pa na pepesu a'a ei masii
faraa pidaua hamona tonia?”

Rona ware, “Hefua ma guapalo.”

20 “Ma ei a bidigedigeaa ei olorompalo faraa pi-
daua a'a ei gunaroa pufaba'a, hefiga pa na pepesu
a'a ei masii faraa pidaua hamona tonia?”

Rona ware ba, “Olorompalo.”

21 Ina warenaa a'a ro'odu ba, “Ana hamotapo'o
apa'ia?”

Hemea Pudawerai Yei Bethsaida nawe Fanunupa'i

22 Rona sufudai Bethsaida ma hefi'a rama'a,
rona dugamii hemea pudawerai a'a Jesus ma
i'igifawe'i a'ana ba inei idoia.
23 Na tauaa panii mei pudawerai ma noduginaa
hia auguu fei gufu. I huwidigaa pudaa mei rama'a
ma audigaa panina pafona, Jesus na i'igai, “Ona
fanunupa'i hepalo manumanu?”
24 Na aranaa pa'udu ma ware, “Na fanunupa'i
rama'a; rona fafanunu ale'ei haihai, rona tatalai.”
25 Jesus na augaa panina hepoadiai pudaa
mei rama'a. Si'ei, fei pudana na wera ma na
fanunupa'i ma fanunufarawanipa'aa minaa ei
manumanu.
26 Ba i alohadiwe'idinia humuna, Jesus na ware,
“Apuna famaua gufu.”*

Peter na Ware ba Jesus, Hia Mei Christ (Matthew 16:13-20; Luke 9:18-21)

27 Jesus ma ei otalai nenerana, rona aununaa
ei gufu papaa Caesarea Philippi. I ma'aa tala,
ina i'iginaa ro'odu, “Ei rama'a, rona ware ba yau
hini?”
28 Rona ware, “Hefi'a, rona ware ba yoi John,
mei Pudugufaia; hefi'a ba Elijah; ma hefi'adiai ba
hemea ei mamama'a.”
29 Ina i'igai, “Ma hamu'ou? Hamona ware ba
yau hini?”

---

* **8:26: 8:26** Hefi'a ne'ia ba *Apuna wi warefanaa hemea i gufu*

Na ware Peter ba, “Yoi, mei Christ.”†
30 Jesus na aweinaa ro'odu ba ronei'aa ware-
fanaa nemea ba hia hini.

Jesus na Ware'augaa fei Ma'eana
(Matthew 16:21-28; Luke 9:22-27)

31 I dii, na feroinaa ro'odu ba mei Na'uu Rama'a,
neipa'aa tonaa fi'ina a'a watauda manumanu ma
ro'aa ofadugia ei bauaniaa gufu, ei famamoaa
humuu mei Haidaa mawe ei feroiaa law. Ma
hefi'a, rowe fo'afama'eia ma nenee oduai arewaa,
i asi'adiai.
32 Ina fa'arewaiaa feni ma Peter na
dugitata'ainia ma warehota'ia.
33 Ma'uaa i momo'ai ma fanununaa ei otalai
nenerana, na hota'aa Peter, “Dinaa neneu, Satan!
Lomi ona pa'i naranaramu a'a ei manumanuu mei
Haidaa, ma'uaa ei manumanuu rama'a.”
34 Ma ina haronaa a'ana fei gupuu rama'a mawe
ei otalai nenerana ma ware ba, “Hini ba i nen-
erau, inei rawa'a'afai a'a ei nunumiana, tonaa fei
hawafolona ma nenerau.
35 Uaa hini ba i panarofaa fei harenuana,‡ iwe
pa'ai ma'uaa, hini i fapa'ainaa fei harenuana a'au
ma a'a fei rawani'a warea, i tela.
36 Tamanu rawani'ana nabaa hemea i tonaa
minaa feni malagufu ma'uaa na fapa'ainaa fei
harenuana?
37 O, tamanu i fania hemea ba i filoginia a'a fei
harenuana?
38 Nabaa nemea na mamafa a'au ma ei wareau
laloo feni au taweni, feni rona fiharoharoipa'ai

---

† **8:29: 8:29** O, *Messiah*. “Mei Christ” (Greek) ma “mei Messiah” (Hebrew) hanuu guapaloei ba “Mei rona ipinaa tabana pao.”
‡ **8:35: 8:35** Hanuna warea Greek ba *faweweni*, o *laloo naranara*; v. 36 anaa.

ma pepesu a'a ei maumau hafelo, te, ana iwe mamafa a'ana mei Na'uu Rama'a ena na nomai wagii fei haweraa mei Amana fipui a'a ei apunaia alo'alo.”

9

1 Ma ina warenaa a'a ro'ou ale'ei ba, “A warefa'uai a'a hamu'ou. Hefi'a eni ro ufalarai yeni, ro'ado'o fanunuaa fei haparaiaa mei Haidaa na nofininaree fei faufau, nene rowe ma'e.”

Fei Hudi Unuu Jesus na Filogii
(Matthew 17:1-13; Luke 9:28-36)

2 Nenee oloroa arewaa Jesus na nodugaa Peter, James ma John. Ma uniaa ro'ou, rona faneaa hepalo tarea maugeni. Yei, i ma'aa ro'odu, na filogii fei maumauna.

3 Fei lawalawana namina po'i agime. Fei po'iana, lomi na fipupuduinaa eni fesuaa hemea yeni malagufu.

4 Laguna fa'arewa pudaa ro'odu Elijah ma Moses ma laguna fiwarewarei a'a Jesus.

5 Peter na warenaa a'a Jesus, “Rabbi, na rawani ba o'ou yeni. Ina rawani ba hai'odu bigi'aa odu-manu pale. Hepalo yoi, hepalo Moses ma hepalo Elijah.”

6 (Lomi ina aida ba i wareaa tamanu. Ronamina ma'aufafelo).

7 Ma, hepalo papalei na sufudaimai ma hawaipa'ainaa ro'odu ma hepalo lao na warerai a'a fei papalei: “Simeni, meni Na'uu, meni yau na haguia. Guainia!”

8 Ana ei ua ma ro'aa fifanunui, lomi hemeadiai rama'a a'a ro'ou, uniaa Jesus.

9 Ei roi upugio a'a fei maugeni, Jesus na ware-
fawe'i a'a ro'odu ba ronei'aa warefanaa nemea ei
rona fanunuia hawina na asi'adii a'a fei ma'ea mei
Na'uu Rama'a.
10 Rona'o to'uaia a'a ro'odu ma fiwarewarei ba
tamanu hanuu fei asi'ana a'a fei ma'ea.
11 Ma rona i'iginia ba, "Tani ei feroiaa Law, ro'aa
ware ba rawarawa nei nomai, Elijah?"
12 Jesus na ware, "Pa'aa fa'ua ba neido'o nomai
Elijah ma pagihadiwe'inaa minaa ei manumanu.
Tani ro'aa ne'inia ba mei Na'uu Rama'a neimina
tonaa fi'ina ma hararasia?
13 Ma'uaa a warefanaa hamu'ou ba na nodigi-
mai Elijah ma rona bigi'ia a'ana minaa ei manu-
manu ale'ei nunumiaa ro'ou, ana ale'ei ro ne'inia."

Fei Wala'anaa fei Spiriti Hafelo a'a mei Baduu Wawane
(Matthew 17:14-21; Luke 9:37-43a)

14 Ro'aa nomai, rona fanunupa'aa ei feroiaa
Law, roi fiharenii a'a hefi'adiai otalai nenera ma
hefa baua gupuu rama'a.
15 Ana ei ro'aa fanunupa'aa Jesus minaa ei
rama'a, rona ba'arofofafelo ma ponisuafinia.
16 Ina i'igai, "Tamanu ei fihareniaa hamu'ou a'a
ro'ou?"
17 Na ware hemea dupuaa ro'odu, "Mena feroia,
una dugamii meni na'uu, baduu wawane, meni na
wadu'ia pigea. Ma fei pigea, na fafanaonaa laona
ma lomi na wareware.
18 Ena inafane'o guafia, na bainafa'inia
malagufu. Ina pugapugaa poana, fi'u'uinaa
difona ma na waiwai ununa. Una i'igainaa ei
otalai neneramu ba ronei fawala'ania ma'uaa
lomi rona hawia."

19 Jesus na ware, “Hamu'ou ena rama'aa taweni,
lomi na we'i naranaraa hamu'ou. Ipo'o pedu
nahaiga fena maumau hamu'ou ale'ena? Dugi-
fanamiau mena baduu.”
20 Si'ei, rona dugialao ma i fanunupa'aa Jesus fei
pigea, maduare ua na fa'a'erapurapuaa unuu mei
baduu. Ina pasinaa malagufu, weloweloi ma na
pugapugaa poana.
21 Jesus na i'igainaa mei amaa mei baduu, “Figa
malaa gutanana ale'eni?”
Ina ware, “Ena ifi badui
22 nopa'amii wagieni, ina'o suminia hafi o ranu
ba i fo'afama'eia. Ma'uaa nabaa ona hawia ba o
bigi'aa he'a manumanu, te, faloloa'inaa hai'ou ma
hadumaa hai'ou.”
23 Jesus na ware, “Ei wareamu ba, ‘Nabaa una
hawia’? Minaa ena manumanu na ma'atalaa a'a
hini na we'i naranarana.”
24 Ana ei ua, mei amaa mei baduu na haroharo
ba, “Na we'i naranarau. Hadumau a'a feni nara-
narau, fena lomi na we'i!”
25 Ma i fanunuia Jesus ba roi ponimai fawelei
a'ana, ei watauda rama'a, na warehota'aa fei spir-
iti hafelo,* “Mena pigea, mena lotoo adia ma umu-
loo, a warefanio, wala'amai a'ana ma onei'awe
wadu'aidinia.”
26 Fei pigea na aimemewai, na fa'a'erapurapuaa
ununa ma wala'aa. Mei baduu na fafanunu
ale'ena hemea ma'ea. Si'ei, watauda, rona ware
ba, “Ina ma'e.”
27 Ma'uaa Jesus na tauaa panina, fa'ufalaginia
ma ina ufalarai.

---

* **9:25: 9:25** Warea Greek *spiriti loloaa*

28 I wadu'aidiginaa fei humu Jesus, ei otalai
nenerana, rona i'iginia ei uniaa ro'odu, “Tani lomi
hai'ouna fawala'apa'ia?”
29 Ina ware, “Fena maumau ale'ena, i no'uamai
a'a fei lafulafua.”†

Jesus na Waredinaa fei Ma'eana
(Matthew 17:22, 23; Luke 9:43b-45)

30 Rona di'ininaa fawelei ma talaifaloginaa
Galilee. Jesus lomi na nunuminaa nemea ba nei
aida ba ro'ou hitani,
31 uaa fi feroinaa ei otalai nenerana. Na ware-
naa a'a ro'odu, “Mei Na'uu Rama'a, rowe aloia
a'a rama'a. Rowe fo'afama'eia ma nenee oduai
arewaa iwe asi'aa.”
32 Ma'uaa lomi na arewa a'a ro'odu ei hanuiana
ma rona ma'au ba ro'aa i'iginia hefei.

Hini na Bauanai?
(Matthew 18:1-5; Luke 9:46-48)

33 Rona dinamii Capernaum ma laloo fei humu,
ina i'iginaa ro'odu, “Tamanu fei fihareniaa
hamu'odu i ma'aa tala?”
34 Ma'uaa ronamina babanini. Uatani, yei ma'aa
tala rona fiharenii ba hini i bauanai.
35 Jesus na guta ma harofaa ei hefua ma
helagui ma na ware ba, “Hini i nunuminia ba
hia rawarawa, neipa'aa oanaa mugi ma nafii a'a
minaa ei rama'a.”
36 Ina dugaa hemea baduu pusu'o ma
fa'ufalaginia dupuaa ro'ou. Ma a'a guapaloei
panina na poro'aa mei baduu ma warenaa a'a
ro'ou,

---

† **9:29: 9:29** Hefi'a ne'ia ba *lafulafua ma fabaoa*

37 “A'a fei harau, hini i taufagutanaa hemea
baduu pusu'o ale'eni meni, ina taufagutanau. Ma
hini i taufagutanau, abaa fi taufagutanau, ma'uaa
mei na aloagiau.”

Mei Lomi na Fadugeaa O'ou, Hia a'a O'odu (Luke 9:49, 50)

38 Na ware John, “Feroia, hai'ouna fanunupa'aa
hemea na fawala'anaa ei pigea wagii fei haramu
ma hai'ouna ware a'ana ba nei pedu, uaa hia, abaa
hemea o'odu.”
39 Na ware Jesus, “Apuna pauniana. Lomi
hemea i bigi'aa hepalo foigia a'a fei harau ma
hinene, i warefafeloau a'a hepalo manumanu.
40 Uaa hini lo'e na fadugeaa o'odu, hia a'a o'ou.
41 A warefa'uai a'a hamu'odu ba hini i fanio
hepalo baraa ranu wagii fei harau, uaa yoi a'a
Christ, pa'aa lomi ba iwe pa'ai fei pono'ana.

Ona Fapasiaa Hemeadiai a'a fei Hafelo'a (Matthew 18:6-9; Luke 17:1, 2)

42 “Hini i susuaninaa nemea eni baduu pusu'o,
nemea na we'i naranarana a'au, na rawani ba
ro'aa habe'aa huaa mei rama'a mei a'a hepalo
baua mugoo ma famomoguia agi.
43 Na'aa fei panimu i fafeloio, lafigifamosuia.
Na rawaninio ba onei pa'i hepalo ua pani ma pa'i
harenuamu laraa fei ba o pa'i guapalo pani ma
dinaa a'a fei hafi lomi i peretoo.‡
45 Ma na'aa fei pinemu na fafeloio, lafigifamo-
suia. Na rawaninio ba o wadu'aitonaa fei harenua
lomi i pedutoo fininaa afetoaa pinemu a'a fei gufu

‡ **9:43: 9:43** Hefi'a ne'ia ba *peretoo, 44 yei / “ ‘wa'awa'aa ro'ou, lomi na ma'e, / ma fei hafi lomi i peretoo.’*

pafea laraa fei ba o pa'i guapalo pinai ma i gu'aio
fei hafi lomi i peretoo.§
47 Ma na'aa fei pudamu na fafeloio, wenu'ia.
Na rawaninio ba o wadu'ainaa fei haparaiaa mei
Haidaa a'a hepalo ua puda laraa fei ba ona pa'i
guapalo puda ma dinaa fei hafi lomi i peretoo.
48 Yei,
" 'ei wa'awa'aa ro'odu, lomi ro'aa ma'etoo,
ma fei hafi, lomi i peretoo.'
49 Minaa ei rama'a, ro'aa agi'agia a'a fei hafi.
50 "Fei agi na rawani ma'uaa, nabaa i pa'ai fei
agi'agiana, o fa'agi'agi batanaidinia? Nei pa'i agi
laloo iaa hamu'ou ma hamonei gutafirawanii ua."

10

Fi'alagia
(Matthew 19:1-12; Luke 16:18)

1 Jesus na di'ininaa fei gufu fei ma na dinaa
fawelei malalaa Judea talawa'aa fei Jordan. Ma
rona nodimai a'ana hefi'a gupuu rama'a ma ale'ei
maumauna ranimai, na feroinaa ro'odu.
2 Ro'aa nomai hefi'a Pharisee ba ro'aa mania,
rona i'igai, "Na rawani a'a fei law ba nemea
wawane i disuminaa mei harona?"
3 Ina ware, "Tamanu ei di warefawe'iaa Moses
a'a hamu'odu?"
4 Rona ware, "Moses na ugainia ba nemea
i ne'inaa hepalo ne'ia ma alofatatalainaa mei
harona."

§ **9:45: 9:45** Hefi'a ne'ia ba *peretoo, 46 yei / " 'wa'awa'aa ro'ou, lomi na ma'e, / ma fei hafi lomi i peretoo.'*

5 Jesus na ware, “Si'ei ba na waiwai tabaa
hamu'ou, Moses na ne'ifanaa hamu'ou feni law
feni.
6 Ma'uaa eni i mamara feni malagufu, mei
Haidaa ‘na bigi'aa lagua—wawane ma pifine.’
7 Si'eni pa'afina ba hemea wawane, i di'ininaa
amana ma inana ma fihupu'ai a'a harona*
8 ma lagu'awe pigioinaa hepalo. Si'ei, fai lomi ba
lagua helagui ma'uaa hemea.
9 Hee, tamanu mei Haidaa na fihupu'inia, ne-
mea nei'aa alagia.”
10 Ma ro'aa gutadiai laloo humu, ei otalai nener-
ana, rona i'igainaa Jesus a'a fei.
11 Ina ware, “Na'aa hemea wawane i suminaa
harona ma lalainaa nemeadiai pifine, ina fihar-
oharoipa'ai a'ana.
12 Ma nabaa mei pifine i disuminaa mei
harona ma lalaidinaa nemea wawane, ina
fiharoharoipa'ai.”

Ei Baduu mawe Jesus
(Matthew 19:13-15; Luke 18:15-17)

13 Ei rama'a, roi dugalao ei baduu a'a Jesus ba
nei idoaa ro'odu, ma'uaa ei otalai nenerana, rona
pauninaa ro'odu.
14 I fanunuia ale'ei Jesus, lomi napo'o ni'eni'e.
Na warenaa a'a ro'odu, “Fanoramii ro'odu a'au
ma apuna pauninaa ro'odu, uaa fei haparaiaa mei
Haidaa, gufuu ena mau rama'a ale'eni eni baduu.
15 A warefa'uainia a'a hamu'odu ba hini lomi
i tonaa fei haparaiaa mei Haidaa ale'ei hemea
pusu'o baduu, lomi ba iwe wadu'ai.”

---

* **10:7: 10:7** Hefi'a ne'ia mina lomi na pa'i *ma fihupu'ai a'a harona.*

16 Ma ina poro'aa ei baduu, augaa panina pafoo
ro'odu ma haweginaa ro'odu.

Mei Baubara na Pa'i Watauda Manumanu (Matthew 19:16-30; Luke 18:18-30)

17 Ma ba i aunu Jesus, na ponimai a'ana hemea,
na fapasi'unaa du'una i ma'ana ma i'igai, “Mena
rawani'a feroia, apa'aa bigi'aa tamanu ba a tonaa
fei harenua lomi i pedutoo?”

18 Na ware Jesus, “Tani o ware ba yau rawani'a?
Lomi hemea rawani'a, uniaa mei Haidaa.
19 Ona aida fei Law: Apuna fo'afama'e, apuna
fiharoharoipa'ai, apuna fafanao, apuna u'usifi,
apuna susuani ma onei guainaa wareaa amamu
ma inamu.”
20 Ina ware, “Mena feroia, minaa ena, namina
fanima'aia ena ui badui nopa'amii wagieni.”

21 Jesus na fanununaa a'ana ma na haguia. Ina
ware, “Hepalo manumanu otaa pa'i. Nowau,
aloaa minaa ena manumanu ona pa'i ma fanaa
ena lomi rona pa'i ma owe pa'i fananamaiaa
manumanu i gufu pafea. Ma ona bigidigia, nomai
ma nenerau.”

22 A'a ei, na nafa'aa paruna. Na aunutonaa
faloloa'iana uaa na pa'i watauda manumanuna.

23 Jesus na diarai ma warenaa a'a ei otalai nen-
erana, “Na pa'aa waiwai a'a ei rona pa'i watauda
manumanu ba ro'aa wadu'ai a'a fei haparaiaa mei
Haidaa!”

24 Ei otalai nenerana, rona ba'arofo a'a ei
wareana. Ma'uaa Jesus na warediai, “Ena

na'uu, a warefanaa hamu'odu ba napa'aa waiwai
wadu'aiaa fei haparaiaa mei Haidaa!†
25 Na maduta a'a fei camel ba i wadu'aipa'i laloo
fei ma'ahi'u laraa mei i pa'i watauda manumanu
ba i wadu'ainaa fei haparaiaa mei Haidaa."
26 Ei otalai nenerana, rona ba'arofo'apoidiai ma
fiwarewarei, "Na'aa ale'ei, hini i tela?"
27 Jesus na fanununaa a'a ro'ou ma ware, "A'a
rama'a, lomi na ma'atalaa ma'uaa, abaa ale'ei a'a
mei Haidaa, uaa minaa ena manumanu, rona
ma'atalaa a'ana."
28 Peter na warenaa a'ana, "Hai'ounamina
rawa'a'afinaa minaa ei manumanu ba hai'ou
nenegio."
29 Jesus na ware, "A warefa'uai a'a hamu'odu,
hini i di'ininaa humuna, o lofuna, o agina, o inana,
o amana, o na'una, o ei poduna, uaa ba i nenerau
ma fei rawani'a warea,
30 i tonaa ale'ena hefa pu'udiai a'a feni au feni
(ei humu, lofu, agi, ina, na'u ma podu-ma'uaa ei
haperararaia ro nofinimai a'a e'ei) ma wagii fei au
i nomai ro'aa tonaa fei harenua lomi i pedutoo.
31 Ma'uaa watauda, ena ro'ou rawarawa, ro'awe
dinaa nene ma ena mugi, ro'awe oanaa ma'a."

Jesus na Waredinaa fei Ma'eana
(Matthew 20:17-19; Luke 18:31-34)

32 Ro'ei talainaa Jerusalem, Jesus na aima'a
ma ei otalai nenerana, rona maduofo ma'uaa
ei rama'a, ei ro'aa nenegia, rona ma'au. Na
dugi'u'uginaa ei hefua ma helagui ma na ware-
fanaa ro'odu tamanu rowe bigi'ia a'ana.

---

† **10:24: 10:24** Hefi'a ne'ia ba *napa'aa waiwai a'a ena rona au naranaraa ro'ou a'a ei mugoo po'i!*

33 Ina ware, “O'aa dinaa Jerusalem ma mei
Na'uu Rama'a, rowe fifaninia panii ei famamoaa
humuu mei Haidaa ma ei feroiaa law. Rowe
dududuia ba nei ma'e ma fifaninia a'a ei Gentile
34 ma rowe hararasinia, huwia, hafugia ma
fo'afama'eia. Nenee odu'ai arewaa iwe asi'aa.”

Fei I'igaiaa James ma John (Matthew 20:20-28)

35 Si'ei James ma John, laguei na'uu Zebedee, la-
guna dinamii a'ana. Laguna ware, “Mena feroia,
haiguna nunuminio ba onei bigi'ia a'a haigua fei
i'igaiaa haigua yoi.”
36 Ina i'igai, “Tamanu fei ba a bigi'ia a'a
hamugua?”
37 Laguna ware, “Onei fagutanaa hemea haigua
i pepei ma'aumu ma hemea, i pepei mauwimu a'a
fei haweramu.”
38 Na ware Jesus, “Lomi hamuna apa'aa tamanu
ena hamu'ei i'igainia. Haa, hamu'aa hunupa'ia fei
bara, fei una hunumia ma hamu'aa pudugufaipa'i
a'a fei pudugufaiaa fi'ia, fei una pudugufai wag-
ina?”
39 Laguna ware, “Haiguna hawia.”

Na ware Jesus, “Hamu'aa hunupa'ia fei bara, fei
ba a hunumia ma pudugufaipa'i wagii fei pudug-
ufaia yau na pudugufai wagina,
40 ma'uaa fei ba hamu'aa guta pepei ma'au o
mauwiu, abaa manumanuu ba a ugainia. Ei
gutana ei, na udediginaa gutaa ei rama'a ei rowe
tonia.”
41 Ro'aa guainia ei hefua, rona siba a'a James ma
John.

42 Na harofipuinaa ro'ou Jesus ma ware, “Ha-
mona aida ba ei pa'aa famamoaa ei Gentile, rona
fasuinaa ei maroaa ro'ou ma ei paniaa panii ro'ou,
ana rona fasuinaa ro'ou.
43 Abaa ale'ei a'a hamu'odu ma'uaa, hini ba i
bauanai a'a hamu'ou, inei nafii a'a hamu'ou
44 ma hini ba i rawarawai, inei humuwai minaa
ei rama'a.
45 Uaa ena i nomai mei Na'uu Rama'a, ana abaa
ronei nafii a'ana ma'uaa ba hia, nafi ma ba i fanaa
fei harenuana ale'ena ponoponoo watauda.”

Bartimaeus, mei Pudawerai na Fafanunupa'i (Matthew 20:29-34; Luke 18:35-43)

46 Rona dinamii Jericho ma ba ro'aa di'ininaa
fei gufu Jesus ma ei otalai nenerana fipuinaa fei
baua gupuu rama'a, hemea pudawerai, harana
Bartimaeus (mei na'uu Timaeus, baduu wawane)
na gutanoinoi papaa fei tala.
47 Ma i guainia ba fi nomai Jesus, mei Nazareth,
na una'aa ma haroharo, “Jesus, mena Na'uu
David, faloloa'inau!”
48 Watauda na hota'ia ma ware ba nei baban-
ini ma'uaa na haroharo'a-poidiai, “Mena Na'uu
David, faloloa'inau!”
49 Jesus na u ma ware, “Harofia.”

Si'ei, rona haronaa a'a mei pudawerai ba, “Onei
ni'eni'e! Ufalarai! Ifi harofio!”
50 Na suminaa fei hawana, na pala'arofonaa
pinena ma dinamii a'a Jesus.
51 Na i'iginia Jesus, “Tamanu nunumiamu ba a
bigi'ia a'amu?”

Mei pudawerai na ware, “Rabbi, nunumiau ba
a fanunupa'i.”

52 Na ware Jesus, “Nowau. Fena we'iaa nara-
naramu na farawaninio.” Ana ei ua, na fafa-
nunupa'i ma na talaineneraa Jesus wagii fei tala.

11

Fei Baua Ni'eni'ea a'a fei Wadu'aiana
(Matthew 21:1-11; Luke 19:28-40; John 12:12-19)

1 Ro'aa rafi'inaa Jerusalem ma dinamii Beth-
phage ma Bethany yei Maugeni Olive, Jesus na
aloaa helagui otalai nenerana
2 ma na ware a'a lagua, “Dinawii a'a fena
gufu i ma'aa hamugua ma ena hamuna wadu'ai,
hamu'awe fanunupa'aa hepalo baubara donkey,
rona habe'ia yena, fei lomi hemea na u poni pa-
fona. Alagia ma foraiamai yeni.
3 Ma na'aa nemea i i'igainaa hamugua ba,
‘Tani hamu'aa bigi'aa feni?’, warefania, ‘Mei
Fasu na nunuminia ma lomi i madii iwe alo-
hadiwe'inamai.’ ”
4 Laguna aunu ma laguna pa'aa fei baubara
donkey yei ano, i ma'aa tala, rona habe'ia a'a fei
talaa wawadu'i. Lagu'aa alagia,
5 hefi'a rona ufalarai yei, rona i'igai, “Tani
hamu'aa alaraa fena baubara donkey?”
6 Laguna ware ana ale'ei ei wareaa Jesus a'a
lagua. Ma lomi rona papa'aa lagua.
7 Ma lagu'aa foraialoo fei baubara donkey a'a
Jesus ma suminaa ei hawaa lagua pafona, ina guta
pafona.
8 Watauda, rona hafeninaa ei hawaa ro'odu i
tala ma hefi'a, rona hafeninaa ei raraa haihai, ei
balaiaa ro'ou podu.

9 Ei rona aima'a ma ei rona nenegia, rona haro-
haro,
“Hosanna!”*
“Haweginaa mei i nomai a'a fei haraa Mei Fasu!”
10 “Haweginaa fei haparaiaa mei amaa o'ou
David, fei fi nomai!”
“Hosanna i pafea!”
11 Jesus na wadu'ainaa Jerusalem, dinaa a'a
fei humuu mei Haidaa ma didiarainaa minaa
ei manumanu. Ma si'ei ba namina fafidii, na
asi'aa ma aunufipui a'a ei hefua ma helagui, dinaa
Bethany.

Ina Umuaa fei Haihai Figi
(Matthew 21:18, 19)

12 Fei arewaa augu ei roi di'ininaa Bethany, na
bao Jesus.
13 Ina fanunupa'aa hepalo haihai figi, na raua
ma'ida, namina habe mamaugi. Si'ei, na aunu ba
i ma'a ba na pa'i fuana, o lomi. I nopa'alao, na
ma'apa'ia ba lomi fuana, uaa abaa au fuaiaa ei figi.
14 Si'ei, ina warenaa a'a fei haihai, “Lomi nemea
ba i hananadinaa fuamu.” Ma ei otalai nenerana,
rona guainia ei fi ware.

Jesus na Famama'aa fei Humuu mei Haidaa
(Matthew 21:12-17; Luke 19:45-48; John 2:13-22)

15 Ro'aa pa'aa Jerusalem, Jesus na wadu'ainaa
malalaa fei humuu mei Haidaa. Ma na
una'ateteaa ei ponopono'a ma ei alo'aloa yei.

---

* **11:9: 11:9** Warea Hebrew. Hanuna do'o fama'a ba “tela!” I dii, nawe oanaa hepalo warea udugia; v. 10 anaa

Ina hadupoponainaa ei tawaa ei filogia mugoo
po'i ma ei gutanaa ei roi alo pune,
16 ma na apunainia ba nemeadiai nei'aa ta-
lai'ailao i malalaa fei humuu mei Haidaa ma no-
tonaa ei manumanuu aloa.
17 Ma ei fi feroinaa ro'ou, ina ware, “Haa, lomi
rona ne'inia ba:
“ ‘Fei humuu, ro'awe roroinia ba
hepalo humuu lafulafua a'a minaa ei gufu
pedu’?
Ma'uaa hamu'ou, hamona fafaia ale'ena ‘o'opa'ai
ena fafanao.’ ”
18 Ei famamoaa humuu mei Haidaa ma ei fer-
oiaa law, rona guainaa fei ma una'aa ma labag-
inaa hepalo tala ba ro'aa fo'afama'eia, uaa rona
mama'au a'ana, hamatee minaa fei gupuu rama'a,
ronamina malefa a'a ei feroiana.
19 I nofafilao, rona† asi'aa a'a fei baua gufu.

Na Hole fei Haihai Figi (Matthew 21:20-22)

20 Mafufuo, ei roi talailao, rona fanunupa'aa fei
haihai figi namina ma'epa'ai, ei warana ama'anaa
no'una.
21 Na nonominia Peter ma na warenaa a'a Jesus,
“Rabbi, ma'aia! Fei haihai figi, fei ona umuia, na
ma'e!”
22 Jesus na ware, “Narafawe'i‡ a'a mei Haidaa.
23 A warefa'uai a'a hamu'ou, nabaa nemea i
warenaa a'a fei maugeni ale'ei ba, ‘Aunu, wi sim-
inaa ana yoi agi,’ ma lomi na hamamagua fei
naranarana ma'uaa napa'aa we'i naranarana ba
fei wareana i bigipa'i, iwe bigipa'i a'ana.

---

† **11:19: 11:19** Hefi'a ne'ia mina ba *hia* ‡ **11:22: 11:22** Hefi'a ne'ia mina ba *Nabaa ona narafawe'i*

24 Si'ei, a warefanaa hamu'ou ba tamanu i'igiaa
hamu'ou wagii fei lafulafua, narafawe'i ua ba
hamona todigia ma iwe oanaa manumanuu
hamu'ou.
25 Ena hamona ulafulafu ma na'aa hamona
pa'i pidawaiaa hamu'ou a'a nemeadiai, futoaa
hafelo'ana ba mei Amaa hamu'ou pafea ana i
futoaa ei hafelo'aa hamu'ou.”§

Rona I'igainaa fei Foraforaa Jesus (Matthew 21:23-27; Luke 20:1-8)

27 Rona hadiwe'idimai Jerusalem ma ei fi tata-
lai Jesus i malalaa fei humuu mei Haidaa, ei
famamoaa humuu mei Haidaa, ei feroiaa law ma
ei bauaniaa gufu, rona nomai a'ana.
28 Rona i'igai, “A'a tamanu forafora ba o bigi'aa
eni manumanu eni? Ma fanaa hini yoi feni
forafora ba o'aa bigi'ia?”
29 Jesus na ware, “Ana a i'igainaa hamu'ou hep-
alo i'igaia. Do'o warefanau ma awe warefanaa
hamu'ou ba a'a tamanu forafora ba a bigi'aa eni
manumanu.
30 Fei pudugufaiaa John—norai pafea, o nomai
a'a rama'a? Ware fanau!”
31 Rona fiwareinia dupuaa ro'odu ale'ei ba,
“Nabaa o ware ba, ‘Norai pafea,’ iwe i'igai, ‘Ma tani
lomi hamona nara ba fa'ua ei wareana?’
32 Ma'uaa nabaa o ware ba, ‘Nomai a'a
rama'a’....” (Rona ma'auaa ei rama'a, uaa minaa
ei rama'a, rona nara ba John, pa'aa mamama'a.)

---

§ **11:25: 11:25** Hefi'a ne'ia ba *ei hafelo'aa hamu'ou. 26 Ma'uaa naba lomi hamona futoaa hafelo'aa nemeadiai, ana lomi ba mei Amaa hamu'ou pafea i futoaa ei hafelo'aa hamu'ou.*

33 Si'ei, rona warefanaa Jesus, “Lomi hai'ouna aida.”
Na ware Jesus, “Ana lomi a warefanaa hamu'ou ba foraforaa hini fei a biginaa eni manumanu eni.”

12

Fei Warea Hanunuu ei Rona Bigi laloo fei Pe'ihapee Hemeadiai
(Matthew 21:33-46; Luke 20:9-19)

1 Si'ei, na warehanunuinaa ei wareana a'a ro'odu: “Hemea na faroaa hefaa pe'ihape. Na nonoifaweloinia ma agifaa hepalo huapu ba i hapi'inaa ei wine ma faduaa hepalo tarea humuu fafanunu. Si'ei, na fifaninaa a'a hefi'a ba ro'awe pono'ia ma na aununaa a'a hepalo tatalaia.
2 I pa'aa fei au hufu'a, na aloaa hemea nafi a'a ei oma'ama'aa fei pe'ihape ba neiree to hefi'a fuaa pe'ihape a'a ro'odu.
3 Ma'uaa rona panarofia, hafugia ma alo'uaia pani ua.
4 Si'ei, na alodinaa hemeadiai nafi a'a ro'odu; ma mei rama'a mei, rona hafugaa tabana ma fafeloia.
5 Ina alodinaa hemeadiai ma mei rama'a mei, rona fo'afama'eia. Ina aloaa wataudadiai; hefi'a ro'odu, rona hafugaa ro'ou ma hefi'a, rona fo'afama'eaa ro'ou.
6 “Na pa'i hemea dufu ba i aloia, hemei na'una, baduu wawane; mei pa'aa haguna. Na aloia nenee minaa ro'odu. Na ware ale'ei ba, ‘Ro'awe ma'auaa mei na'uu.’
7 “Ma'uaa rona fiwarewarei ei oma'ama'aa fei pe'ihape ba, ‘Simeni, meni i tonaa feni pe'ihapee amana nabaa i ma'e mei amana. O dii, o

fo'afama'eia ma fei pe'ihape, i udenaa pe'ihapee
o'odu.'
8 Si'ei, rona panarofia, fo'afama'eia ma suminia
auguu fei pe'ihape.
9 "Tamanu naraa hamu'odu ba i bigi'ia mei
amaa fei pe'ihape? I nomai ma fo'afama'eaa ei
oma'ama'aa fei pe'ihape ma i fanaa fei pe'ihape
a'a hefi'adiai.
10 Haa, lo'e hamona igoaa feni ne'ia laloo fei
Bu'u Apuna ba:
" 'Fei mugoo, fei rona suminia ei fadufadua,
ana sifei, i oanaa fasu'ufufugoi.*
11 Mei Fasu na bigidigaa feni,
ma namina fafanunufarawani pudaa
o'odu'?"
12 Si'ei, rona lalabaginaa hepalo tala ba ro'aa
panarobobo'inia, uaa rona aida ba ifi warehanun-
uinaa ro'odu, ma'uaa rona mama'au a'a fei gupuu
rama'a. Si'ei, rona di'ininia ma aunu.

Fani Mugoo Po'ii Gavaman a'a Caesar (Matthew 22:15-22; Luke 20:20-26)

13 Hinene, rona aloaa hefi'a Pharisee ma ei
maroaa Herod a'a Jesus ba ronei labaginaa tataa
wareana.
14 Rona dinamii a'ana ma ware, "Mena feroia,
hai'ouna aida ba yoi hemea wanewanea. Lomi
ona fafefenaa wareaa ei rama'a, uatani, lomi ona
nara ba ro'ou, rama'a bata; ma'uaa ona feroinaa
fei talaa mei Haidaa a'a tamanu na fa'uai. Na
rawani ba o fani mugoo po'ii gavaman a'a Caesar,
o lomi?
15 O fani, o, onei'aa fani?"

---

* **12:10: 12:10** O, *i oanaa fafasuii fei fasu'ufufugoi*

Ma'uaa Jesus na apa'idigaa ei ware'oniaa ro'odu. Ina i'igai, “Tani hamu'ou mania ba hamo'aa fa'alabe'au? Tofanamiau hepalo denarius ma a ma'aia.”
16 Rona tonamai fei mugoo po'i ma na i'igainaa ro'odu, “Hanunuu hini feni? Ma feni ne'ia, haraa hini?”
Rona ware, “Caesar.”
17 Si'ei, Jesus na warenaa a'a ro'odu, “Fanaa Caesar ei manumanuna ma fanaa mei Haidaa ei manumanuna.”
Ma rona madu'ofo a'ana.

Lalaia wagii fei Au Asi'ana
(Matthew 22:23-33; Luke 20:27-40)

18 Si'ei, ei Sadducee, ei rona ware ba lomi ro'aa asi'aa ei ma'ea, rona nomai ma i'igainia hepalo i'igaia.
19 Rona ware, “Mena feroia, Moses na ne'ifanaa o'odu ba nabaa nemea lofuu hemea i ma'edi'ininaa mei harona ma'uaa lomi na'una, mei lofuu mei ma'ea nei lalainaa mei haroo mei ma'ea ma nei fuaifani na'uu mei lofuna.
20 Te, na pa'i oloromea filofui. Mei uma'ua na lalai ma na ma'e ma lomi na'una.
21 Mei umugina na lalainaa mei pifine, mei ma'esuabea ma mei umugina, ana na ma'e, lomi na'una. Ana ale'ei a'a mei fa'o'oduiaa ro'odu.
22 Minaa ei oloromea, rona ma'e ma lomi rona difuai baduu ma nene, ana nawe ma'e mei pifine.
23 A'a fei au asi'anab haroo hini ro'odu mei pifine? Te, minaa ei oloromea, rona lalainia?”
24 Jesus na ware, “Tani, hamo'aa poapoai? Haa, lomi hamona apa'aa fei Bu'u Apuna, o fei faufau mei Haidaa?

25 Ena rona asi'aa ei ma'ea, lomi ro'aa lalai o
falalai; rowe ale'ena ei alo'alo pafea.
26 Ma a'a fei ba ro'aa asi'aa ei ma'ea—haa, lomi
hamona igoia a'a fei Bu'uu Moses, ei i gu'agu'a
fei haihai, na warefania mei Haidaa, 'Yau, mei
Haidaniaa Abraham, mei Haidaniaa Isaac ma mei
Haidaniaa Jacob'?
27 Abaa hia Haidaniaa ei ma'ea, uaa Haidaniaa
ei rona werawera. Hamonamina tatafafelo!"

Tamanu na Bauanai a'a fei Law
(Matthew 22:34-40; Luke 10:25-28)

28 Na nomai hemea feroiaa law ma na guainaa
ro'odu, roi fiharenii. Na fanunupa'ia ba Jesus
na fanifarawani warea a'a ei i'igaiaa ro'odu ma
i'igainia, "A'a minaa ei law, afaia na pafeainaa
ro'ou?"
29 Na ware Jesus, "Fei namina pafeai, sifeni:
'Ena Israel, hamonei guainia, mei Fasu, mei
Haidaniaa o'odu, hia hemea ua.†
30 Haguaa mei Fasu, mei Haidaniamu a'a minaa
ei naranaramu ma a'a minaa ei fawewenimu ma
a'a minaa ei apa'amu ma a'a minaa ei faufaumu.'
31 Fei faguapaloana, sifeni: 'Haguaa mei gu-
fumu ana ale'ei ona haguio.' Lomi hepalodiai law
na muainaa guapaloeni."
32 Na ware mei rama'a mei, "Mena feroia, ona
warepa'ia. Na wanewane ei wareamu ba hemea
ua Haidaa ma lomi hemeadiai ma'uaa hia ua.
33 Fei ba onei haguia a'a minaa ei naranaramu
ma minaa ei apa'amu ma minaa ei faufaumu ma
fei ba onei haguaa mei gufumu ana ale'ei ona

† **12:29: 12:29** O, *mei Fasu, mei Haidaniaa o'ou, hia hemea ua Fasu.*

haguio na mua laraa fei fagu'amu minaa ei manulelele ma minaa ei fana a'a Mei Haidaa."
34 I fanunuia Jesus ba mei rama'a mei, na warepa'ia ale'ei ei i'igaiana, ina ware a'ana, "Lomi ona raua a'a fei haparaiaa mei Haidaa." Ma nenee fei, lomi nemea na laugu'ai ba i i'iginia hefi'adiai i'igaia.

Pa'aa Na'uu Hini mei Christ?
(Matthew 22:41-46; Luke 20:41-44)

35 Ei fi wareware Jesus yei malalaa fei humuu mei Haidaa, na i'igainaa ro'ou ba, "Tani ro'aa ware ei feroiaa law ba Christ,‡ na'uu David?
36 David, a'a fei faufau fei Spiriti Apuna, ana na ware:
" 'Mei Fasu na ware a'a mei Fasuu:
"Guta pepei ma'auu
hawina una aunaa ena bidibidii unumu
haroo pinemu." '
37 David, ana na ware ba mei rama'a mei, hia 'Fasu.' Tani ei ba hia na'uu David?"
Fei baua gupuu rama'a, rona guainia ma rona ni'eni'e.

Jesus na Aweinaa Ro'ou a'a ei Feroiaa Law
(Matthew 23:1-36; Luke 20:45-47)

38 Ei fi feroinaa ro'odu Jesus na ware ba "Oma'aa hamu'odu a'a ena feroiaa law. Ronafane'aida fareaa ena maleaa susu ma tatalai fawelei rona'o alo'alo manumanu ba ronei fafanununaa ro'ou ei rama'a.
39 Ma tonaa ena gutaa ena bauana laloo ei synagogue ma a'a ena baua hananaa rona'o guta a'a ei gutaa ena baua rama'a.

‡ **12:35: 12:35** O, *Messiah*

40 Rona fa'amoaa humuu ei pifine ma'esuabea
ma ronamina lafulafu famalaa ba ei rama'a, ronei
fanunuaa ro'odu. Ei rama'a ale'ei, ro'awemina
pa'i fagianaa ro'odu."

Fei Fanaa mei Pifine Ma'esuabea
(Luke 21:1-4)

41 Jesus na guta'oma'alao a'a fei bao mugoo po'i,
fei rona'o augaa ei fana lalona ma ina'o pupu-
dainaa ei ro'ei au mugoo po'i a'a fei bao mugoo
po'i i humuu mei Haidaa. Watauda, ei rona pa'i
watauda mugoo po'i, rona aufawatauda.
42 Ma hemea pifine ma'esuabea na nomai, lomi
na pa'i watauda mugoo po'ina. Ina nomai ma
augaa guapalo pusu'oro mugoo po'i,§ puduna
ale'ena guapalo toea.*
43 Jesus na harofamii ei otalai nenerana ma
ware ba, "A warefa'uai a'a hamu'odu ba mei pifine
mei, na watauda ei augana laraa ei augaa minaa ei
rama'a.
44 Minaa ei rama'a ei, rona fani a'a ei watauda
manumanu rona pa'i. Ma hia na aupedugaa
ma'idei hodihodiana."

13

Jesus na Wareaa fei Wata'o'oaa fei Humuu mei Haidaa
(Matthew 24:1, 2; Luke 21:5, 6)

1 Ei i asi'adi'ininaa fei humuu mei Haidaa Je-
sus, hemea ei otalai nenerana na warenaa a'ana,
"Mena feroia, fanunulao! Po'o baua mugoo bata
ei! Ana ronamina fananamai ei humu!"

§ **12:42: 12:42** Warea Greek *guapalo lepta* * **12:42: 12:42** Warea Greek *guapalo kodrantes*

2 Jesus na ware, “Ma'a, ena baua humu ena,
pa'aa lomi i ufalarai hepalo mugoo pafoo hepalo-
diai. Minaa ena mugoo ena, hefi'a rama'a, ro'awe
fawata'o'onaa ro'ou pu.”

Ei Hafelo'a Manumanu ma ei Haperaraia (Matthew 24:3-14; Luke 21:7-19)

3 Ma i guta pafoo fei Maugeni Olive Jesus, i
oma'analoo fei humuu mei Haidaa, Peter, James,
John ma Andrew, rona i'igifagiginia,
4 “Warefanaa hai'odu ba i nomai nahaiga ei
manumanu ei ma tamanu lalana ba na rafi'i fei au
ba ei manumanu ei, ana i sufudaimai.”
5 Jesus na warenaa a'a ro'odu, “Oma'ama'a ba
lomi nemea i sifi'aa hamu'ou.
6 Watauda, ro'aa nomai a'a fei harau ma ware
ba, ‘Yau hia,’ ma ro'aa sifi'aa watauda.
7 Ena hamona guainia ba i pa'i fifo'aia ma ena
u'uga ba ro'ei fifo'ai, apuna ma'aua. Ei manu-
manu ale'ei nei pa'aa nomai, ma'uaa fei ia'iana
ataa nomai.
8 Ei baua gufu ro'aa fifadugei ma hefi'a hapara
anaa. I rerere feni malagufu ma i pa'i mouabiabia
a'a watauda gufu. Ena manumanu ena, ale'ei ei
rawarawa fi'iaa waninia.
9 “Hamonei ofawe'i. Ro'awe fifaninaa hamu'ou
a'a ei bauaniaa gufu ma ro'aa hafugaa hamu'ou
laloo ei synagogue. Si'ei ba hamona nenerau,
hamowe ufalarai pudaa ena bauana ma ena ha-
para ale'ena u'ugaa hamu'ou a'a ro'odu.
10 Fei rawani'a warea ido'omina dipedunaa ena
gufu.
11 Ma ena rona panarofaa hamu'odu ma
notonaa hamu'odu dududua, apuna naranara

watauda ba hamo'aa wareaa tamanu. Ware'uaiaa tamanu na nomai naranaraa hamu'odu a'a fena au fena. Uaa, abaa hamu'odu ena hamona wareware, uaa fena Spiriti Apuna.

12 “Hemea i aloaa mei lofuna a'a hefi'a ba ronei fo'afama'eia. Mei ama ana i bigi'ia ale'ei a'a mei na'una. Ei baduu, ro'aa una'aa ma fadugeaa ei ama ma inaa ro'odu ma aunaa ro'ou ma'ea.
13 Minaa ei rama'a, i bidibidi unuu ro'odu a'a hamu'odu uaa yau ma hini i narafawe'i a'au nopa'aloo fei ia'iana, i tela.

Mei Hafelo'a
(Matthew 24:15-28; Luke 21:20-24)

14 “Ma ena hamona fanunupa'aa mei ‘hafelo'a, mei ba i fafeloaa fei humuu mei Haidaa’ ba* na oa laloo fei humu apuna—mei igoa nei apa'ia—ena ro'ou yena Judea, ronei ponipa'ainaa a'a ei maugeni.
15 Nabaa nemea i pafoo humuna, inei'aa u'upuwadu'ai ba i to manumanu.
16 Na'aa nemea yei laloo pe'ihape, inei'awe bagua ba i tonaa fei hawaa uguna.
17 A'a ena arewaa ena, pa'aa famama'au a'a ena wareu ma ena roi fasusu baduu!
18 Lafulafu ba fei au ponipa'aia nei'awe nomai laloo fei au baua maunu o lalarena,
19 uaa laloo ena arewaa ena, i pa'i baua hafelo'a. Ena baua hafelo'a ena, lomi na u pa'i ei i famamaraa feni malagufu mei Haidaa nopa'amii wagieni ma lo'e i fai pa'idiai.

---

* **13:14: 13:14** *ba hia*, v. 29 anaa

20 Nabaa lomi i faweleguinaa ei arewaa ei mei
Fasu, lomi nemea i tela ma'uaa, si'ei ba rona guta
ei rafeiana, mei Fasu i faweleguinaa ei arewaa.
21 A'a fena au fena, nabaa i nomai nemea ma
i ware a'amu ba, 'Ma'a, Christ,† hia yeni,' o 'Hia
simei' apuna guainia.
22 Uaa ena sifisifi Christ ma sifisifi mamama'a,
ro'awe nomai ma bigi'aa ei hilala ma foigia ba
ro'aa sifi'aa ei apunaia na'aa na ma'atalaa.
23 Hamonei ofafaufau, uaa na warefanidigaa
hamu'odu ei manumanu rotawe nomai.

Fei Noramiaa mei Na'uu Rama'a (Matthew 24:29-31; Luke 21:25-28)

24 "Nenee fei hafelo'a a'a ena arewaa ena,
" 'fei halo i roroma,
fei puda, lomi i fanaa fei we'aina;
25 ei pi'u, ro'aa pasigai pumanugawe,
ei manumanuu haroo pafea, ro'aa rerere.'‡
26 "A'a fena au fena, ei rama'a, ro'awe fa-
nunupa'aa mei Na'uu Rama'a i norai pafoo ei
papalei fininaa baua faufau ma hawera.
27 Ma iwe aloaa ei alo'alona ma ro'awe dugi-
fipuipuinaa ena rafeiana a'a feni tadiwe'aiaa feni
malagufu, Rai, Hafaa, Oala ma Hara'uu a'a fena
ia'iaa feni malagufu ma ena haroo pafea.

To Feroia a'a fei Haihai Figi (Matthew 24:32-35; Luke 21:29-33)

28 "Hamonei to feroia a'a fei maumau fei haihai
figi: ena na sunaimai ei nusuna ma na pa'i rauna
hamona aidadii ba fei rai na rafi'i.

† **13:21: 13:21** O, *Messiah* ‡ **13:25: 13:25** Isaiah 34:4

29 Ana ale'ena, hamona fanunupa'aa ena manu-
manu ena na sufudai, hamonei aida ba, na rafi'i,
ana pa'aa papaa fei gigei.
30 A warefa'uai a'a hamu'ou ba eni rama'aa
taweni§ pa'aa lomi ro'aa ma'epedu, ro'aa ma'a
minaa eni manumanu eni rona sufudai.
31 Fei haroo pafea ma feni malagufu, lagu'awe
pa'ai, ma'uaa fei wareau, pa'aa lomi iwe pa'aitoo.

Lomi Ona Aida fei Arewaa ma fei Au Noramiana (Matthew 24:36-44)

32 "Lomi hemea na apa'aa fei arewaa ma fei au.
Ei alo'alo yei pafea ma mei Na'u, ana lomi rona
aida, ma'uaa uniaa mei Ama.
33 Ofafaufau ma oma'ama'a.* Lomi hamona
aida ba fei au fei, i nomai nahaiga.
34 Ale'ei hemea ba i tatalai rauaa. Na augaa ei
nafina oma'ama'aa fei humuna. Na fani bigi'aa
hememea ei nafina. Na warenaa a'a mei oma'aa
fei gigei ba nei ofafaufau.
35 "Si'ei ba hamonei oma'ama'a, uaa lomi ha-
mona aida ba nahaiga na hadiwe'imai mei amaa
fei humu, i nomai na fafi, o difa'u'u, na a'aroi fena
a'aroo, o ba'apanii arewaa.
36 Nabaa i no'amai, lomi na rawani ba i nopo-
poninamii hamu'ou fi ma'igu.
37 Tamanu ena na wareia a'a hamu'odu, ana fi
warenaa a'a ro'odu: 'Ofafaufau!' "

14

Rona Fiwarei ba Ro'aa Panarofaa Jesus (Matthew 26:1-5; Luke 22:1, 2; John 11:45-53)

---

§ **13:30: 13:30** O, *ba eni mau rama'a ale'eni, pa'aa*

* **13:33: 13:33** Hefi'a ne'ia ba *ofafaufau ma lafulafu*

1 Eni, dufu guai arewaa ba i nomai fei Talai
Falogia ma fei Hananaa fei Faraa Pidaua Lomi Fa-
fuafua. Ma ei famamoaa humuu mei Haidaa ma
ei feroiaa law, rona lalabaginaa hefi'a manitoai ba
ro'aa panarofaa Jesus ma fo'afama'eia.
2 Rona ware, “Ma'uaa, onei'aa bigi'ia wagii fei au
Hananaa, uaa ei rama'a, ro'amina fisisibai.”

Fei Dufaa Pao Tabaa Jesus i Bethany (Matthew 26:6-13; John 12:1-8)

3 Ma yei Bethany, ei i gutafapalagi a'a fei
tawa laloo fei humuu hemea, harana Simon mei
Watawatai, ina nomai hemea pifine na notonamii
hepalo pe'ii fei pa'aa pao dufa, bauana pono'ana
ma fei pao fei, hepalo pa'aa guana pe'ihape. Ina
bagu'uia ma na iginaa fei pao dufa tabaa Jesus.
4 Hefi'a yei, rona siba ma fiwarewarei ba, “Tani
i pedu'uaiaa feni pao dufa?
5 Nabaa o aloia, pono'ana i puduaa pono'aa
hemea laloo he'ai igisimasi* ma ei mugoo po'i, i
dinaa a'a ei lomi manumanuu ro'ou.” Ma rona
sibahota'ia.
6 Na ware Jesus, “Apuna papa'ana. Tani
hamo'aa fa'uduguguaa ununa? Ina bigi'aa hepalo
pa'aa rawani'a manumanu a'au.
7 Ena lomi manumanuu ro'ou, hamo'aa oa a'a
ro'odu ranimai ma hamo'aa hadumaa ro'ou a'a
tamanu au hamona nunuminia ma'uaa yau, lomi
a oa a'a hamu'ou ranimai.
8 Mei pifine na bigi'aa tamanu na hawia. Na
igiaa fei pao dufa unuu ba i pagipagi'augau a'a fei
i'ifaia.

---

* **14:5: 14:5** Warea Greek *pono'ana i muainaa odufua pu'u denarius*

9 A warefa'uai a'a hamu'odu ba ro'amina
wareaa fei rawani'a warea hitani tadiwe'aiaa
malagufu, tamanu na bigi'ia, ana rowe u'ugia
ale'ei hanununa."

Judas na Uga ba i Aloaa Jesus
(Matthew 26:14-16; Luke 22:3-6)

10 Judas Iscariot, hemea ei hefua ma helagui na
dinaa a'a ei famamoaa humuu mei Haidaa ba i
aloaa Jesus a'a ro'odu.
11 Ronamina ni'eni'e ei ro'aa guainia ma rona
fa'unai a'ana ba ro'aa fani mugoo po'i a'ana. Si'ei,
ifi farerefai rawani'a au ba i fifaninia panii ro'ou.

Fei Hananaa fei Talai Falogia
(Matthew 26:17-25; Luke 22:7-14, 21-23; John 13:21-30)

12 A'a fei rawarawa arewaa fei Hananaa fei
Faraa Pidaua Lomi Fafuafua, fei maumau ro'ou
ba ro'aa apamoro'aa fei sipsipii fei Talai Falogia.
Ma a'a fei arewaa fei, rona i'iginaa Jesus ei otalai
nenerana, "Nunumiamu ba hai'ou re pagi'augaa
gutanamu hitani ba o'aa hanana a'a fei Hananaa
fei Talai Falogia?"
13 Si'ei na aloaa helagui otalai nenerana ma
na ware, "Wadu'ainaa a'a fena gufu ma hemea
na poroporo'aa hepalo baraa ranu, iwe suafinaa
hamugua. Nenegia.
14 Ware a'a mena amaa fena humu, fena hia
i wadu'ia ba, 'Mei Feroia na i'igai, "Hitani fei
gutanau ba a hanana hugiaa ei otalai nenerau
wagii fei Hananaa fei Talai Falogia?" '
15 Iwe fama'aa hamugua hepalo baua humu
tare, na ude'audii ena manumanu. Pagi'au
gutanaa o'ou yena."

16 Laguei otalai nenera na aunu, wadu'ainaa
fei gufu ma fanunupa'aa ei manumanu ana ale'ei
wareaa Jesus a'a lagua. Si'ei, laguna pagiaa minaa
ei manumanuu fei Hananaa fei Talai Falogia.
17 I fafilao, Jesus na sufudaifipuimai a'a ei hefua
ma helagui.
18 Ro'aa gutafapalagi a'a fei tawa, ina ware,
“A warefa'uai a'a hamu'odu ba hemea hamu'ou i
aloau, hemea fi hanana a'au.”
19 Ronamina faloloa'i ma hememea na ware
a'ana, “A'a ba yau?”
20 Ina ware, “Hia, hemea ei hefua ma helagui.
Hemeni i pudigaa feni faraa pidaua laloo feni lopi
i a'au.
21 Mei Na'uu Rama'a i aunu ana ale'ei rona
ne'inaa u'ugana ma'uaa, napa'aa fagiana mena i
aloaa mei Na'uu Rama'a! Na rawaninia nabaa
lomi na wanini.”

Fei Finei mei Fasu
(Matthew 26:26-30; Luke 22:14-20; 1 Corinthians 11:23-25)

22 Ro'ei hanana, Jesus na tonaa fei faraa pidaua,
ware ‘ta’, bidigeia, fanaa ei otalai nenerana ma
ware, “Tonia; feni, hudi unuu.”
23 Ma na tonaa fei bara, ware ‘ta’, fanaa ro'odu
ma minaa ro'ou, rona hunu wagina.
24 Na warenaa a'a ro'odu, “Feni, namou, feni i
hupu'inaa feni† fi'ugaia, feni i wigii a'a watauda.
25 A warefa'uai a'a hamu'odu ba lomi a
hunudinaa fei ranuu grape hawina fena arewaa
na hunumanufaudinia wagii fei haparaiaa mei
Haidaa.”

---

† **14:24: 14:24** Hefi'a ne'ia ba *feni manufau*

26 Ro'aa laugidigaa hepalo lauga, rona asi'aa ma
aununaa fei Maugeni Olive.

Jesus na Ware'augaa fei Waresuabaduaa Peter (Matthew 26:31-35; Luke 22:31-34; John 13:36-38)

27 Jesus na warefanaa ro'ou, “Minaa hamu'ou,
hamo'aa ofadugau, uaa na ne'idii ba:
“ ‘U'a fo'afama'eaa mei oma'ama'aa sipsipi,
ma ei sipsipi, ro'aa talanenei.’
28 Ma'uaa nenee fei una asi'adii, awe o'a'aununaa
ma'aa hamu'odu dinaa Galilee.”
29 Peter na ware, “Na'aa minaa ei ro'aa ofadugio,
yau, pa'aa lomi.”
30 Jesus na ware, “A warefa'uai a'amu ba
wagieni, hi'i, poi wagieni, atawe faguapoai‡ aigaa
fei a'aroo, ido'o odupoai waresuabaduamu yau
a'a hefi'a.”
31 Ma'uaa Peter namina warefawe'i ba, “Nabaa
ana a ma'efipui a'amu, pa'aa lomi awe ofadugio.”
Ma ana ale'ei wareaa minaa ro'ou.

Yei Gethsemane (Matthew 26:36-46; Luke 22:39-46)

32 Rona dinaa a'a hepalo pe'ihape, harana Geth-
semane ma Jesus na warenaa a'a ei otalai nener-
ana, “Guta yeni ena na lafulafu.”
33 Ina dugi'uaiaa Peter, James ma John ma
nawemina awata ununa.
34 Ma na warenaa a'a ro'ou, “Namina muainau
fei faloloa'iau ma ba apo'o bima'e ua. Oa yeni ma
oma'ama'a.”

‡ **14:30: 14:30** Hefi'a ne'ia mina lomi na pa'i *faguapoai*

35 I nofaraualao ma'ida, na fapasinaa malagufu
ma lafulafu ba na'aa na hawia, fei au neipo'o
falogii a'ana.
36 Ina ware, “Abba,§ O'ama. Minaa ei manu-
manu na ma'atalaa a'amu. Tonaa feni bara a'au
ma'uaa onei'aa bigi'aa nunumiau, uaa nunumi-
amu.”
37 Na hadiwe'inamii a'a ei otalai nenerana ma
bapa'aa ro'odu, rona ma'igu. Na warenaa a'a
Peter, “Simon. Haa, ona ma'igu? Ana lomi ba
opo'o oma'ama'a ale'ena heai hour?
38 Oma'ama'a ma lafulafu ba lomi o'aa pasinaa
laloo ei manimania. Fei spiriti na nunuminia
ma'uaa fei hudi unu na rafilele.”
39 Na aunudiai ma lafulafunaa ana fei.
40 I hadiwe'idimai, na bapa'idinaa ro'ou, rona
ma'igu, uaa ei pudaa ro'ou na awata. Lomi rona
aida ba ro'aa wareaa tamanu a'ana.
41 I hadiwe'idimai fei fa'odupoana, na warenaa
a'a ro'odu, “Ana hamo'ei ma'igu ma fawenai ua?
Na ha'iai! Fei auu nawe nomai. Ma'a, mei Na'uu
Rama'a, rona alodigia panii ei hafelo'a.
42 Asi'aa! Odii! Simena fi nomai mena i aloau!”

Rona Patarofaa Jesus
(Matthew 26:47-56; Luke 22:47-53; John 18:3-12)

43 Ana fi wareware, Judas, hemea ei hefua ma
helagui na sufudaimai. Rona nofipuimai a'ana
hefaa baua gupuu rama'a, notonamii ei wadu ma
ei hafuhafu. E'ei, aloamii ei famamoaa humuu
mei Haidaa, ei feroiaa law ma ei bauaniaa gufu.

---

§ **14:36: 14:36** Warea Aramea ba *O'ama*

44 Ma mei i aloia nadii ware a'a ro'odu ba ale'ei
uni'unina, “Mena una hatofaa pudana, simena;
patarofia, nodugia ma oma'afarawaninia.”
45 Ana ei i nolao a'a Jesus, Judas na ware,
“Rabbi!” ma na hatofaa pudana.
46 Ei rama'a, rona patarofaa Jesus ma panarofia.
47 Ma hemea a'a ei rona ufalarai na rapu'aa
waduna ma lafigifamosu'aa adiaa mei nafii mei
pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa.
48 Na ware Jesus, “Haa, una famamoaa ei
hafelo'a rama'a, te hamo'aa notomai wadu ma
hafuhafu ba hamo'amii panarofau?
49 Minaa ei arewaa, yau i a'a hamu'odu, feferoi
malalaa fei humuu mei Haidaa ma lomi hamona
panarofau ma'uaa fei Bu'u Apuna neipa'aa fa'uai.”
50 Ma minaa ei a'ana, rona ponipa'aidi'ininia.
51 Ma'uaa hemea baubara na papai ua
lawalawa, na neneraa Jesus. Ro'aa patarofia,
52 na poni'alawata ua, na ponidi'ininaa fei
lawalawana.

I Pudaa ei Bauaniaa ei Jew
(Matthew 26:57-68; Luke 22:54, 55, 63-71; John 18:13, 14, 19-24)

53 Rona nodugaa Jesus i ma'aa mei pa'aa baua-
niaa humuu mei Haidaa. Ma minaa ei famamoaa
humuu mei Haidaa ma ei bauaniaa gufu mawe ei
feroiaa law, rona figupuimai.
54 Peter na nenegia, ma'uaa na raua ma'ida
a'ana. Namina wadu'ai'aunulao malalaa fei hu-
muu mei pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa. Na
guta yei a'a ei oma'ama'aa ma fi fana'a a'a fei hafi.
55 Ei famamoaa humuu mei Haidaa ma minaa
ei bauaniaa ei Jew, ro'ei lalabarainaa ei tataa

Jesus ba ro'aa fo'afama'eia ma'uaa, lomi rona
labagipa'aa hepalo.
56 Watauda na u'ufasifi ba hia ale'ei, ma'uaa ei
u'ugaa ro'ou lomi na fibo'ii.
57 Ma hefi'a, rona ufalarai ma fanaa eni sifisifi
u'ugaa ro'ou hia:
58 “Hai'ouna guainaa wareana ba, ‘Awe
fawata'o'oaa feni humuu mei Haidaa feni
faduaa rama'a ma laloo oduai arewaa a faduaa
hepalodiai, abaa faduaa rama'a.’ ”
59 Ma'uaa, ana lomi na fibo'ii ei u'ugaa ro'odu.
60 Si'ei, mei pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa
na ufalarai ma'aa ro'odu ma na i'iginaa Jesus,
“Haa, lomi ba o wareware? Tamanu feni u'ugaa
eni rama'a eni, rona u'ugio?”
61 Ma'uaa Jesus na ufamadumu ua, lomi na
wareware.
Na i'igaidinia mei pa'aa bauaniaa humuu mei
Haidaa, “Haa, yoi mei Christ,* mei Na'uu mei
Hawegia?”
62 Na ware Jesus, “Yau ua. Ma owe fanunuaa
mena Na'uu Rama'a na guta pepei ma'au Mei
Faufaua, ena na nogio pafoo ei papalei pafea.”
63 Mei pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa na
foradigeaa ana fei susuna ma ware, “Tani o nun-
umidinaa hemeadiai i u'u?
64 Hamona guaidigia ba na warefafeloaa mei
Haidaa. Tamanu naraa hamu'odu?”
Minaa ro'ou na ware ba na rawani ba inei ma'e.
65 Ma hefi'a, rona una'aa ma huwia; rona sumaa
pudana, du'umaa panii ro'odu, fo'aia ma ware
ba, “Ware unia!” Ma ei oma'ama'aa na dugia ma
lapagia.

---

* **14:61: 14:61** O, *Messiah*

Peter na Ofadugaa Jesus
(Matthew 26:69-75; Luke 22:56-62; John 18:15-18, 25-27)

66 Peter yei fawelei pu ma hemea ei nanao nafii
mei pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa na nomai.
67 I fanunupa'aa Peter fi fana'ana'aiaa ununa, na
fanunufa'u'uia. Ina ware,
"Yoi ana a'a Jesus, mei Nazareth."
68 Ma'uaa ina waresuabadunia ba, "Lomi na
apa'aa ena oi wareia," ma na dinaa poaa humu.†
69 I fanunupa'ia yei mei nanao nafi, na warediai
a'a ei ro'aa ufalarai yei, "Hia, hemea ro'odu."
70 Na suabadui-diai.
Madilao ma'ida, ei ro'aa ufalarai papaa Peter,
rona ware, "Pa'aa fa'ua. Yoi hemea ro'odu, uaa yoi
hemea Galilee."
71 Inawe umuaa anaia ma warefa'unai a'a
ro'odu ba, "Lomi na apa'aa mena hamo'ei ware-
wareia."
72 Ana ei, fei a'aroo na a'aroi faguapoai.‡ Si'ei,
Peter na nonominaa fei wareaa Jesus a'ana: "Ne-
nee fei fa'odupoaa ofadugamu yau, i guapoai§
a'aroiaa fei a'aroo." Ina narahadiwe'inia ma na ai.

15

Jesus na U i Pudaa Pilate, mei Gavanaa Rome
(Matthew 27:1, 2, 11-14; Luke 23:1-5; John 18:28-38)

1 Mafufuo badu ei famamoaa humuu mei
Haidaa fipuinaa ei bauaniaa gufu, ei feroiaa

† **14:68: 14:68** Hefi'a ne'ia mina ba *poaa humu ma na ai fei a'aroo.*
‡ **14:72: 14:72** Hefi'a ne'ia mina lomi na pa'i *faguapoai.* § **14:72: 14:72** Hefi'a ne'ia mina lomi na pa'i *guapoai.*

law mawe minaa ei bauaniaa ei Jew, ronawe
pa'apa'ainaa hepalo naranara. Rona fauroro'inaa
Jesus, nodugia ma fifaninia a'a Pilate.
2 Na i'igai Pilate, “Haa, yoi mei haparaa ei Jew?”
Na ware Jesus, “Hi'i. Ana ale'ena wareamu.”
3 Ei famamoaa humuu mei Haidaa, rona
uni'unia a'a watauda manumanu.
4 Si'ei, na i'igidinia Pilate, “Lomi o wareware?
Ma'aia. Rona ware ba ona bigifatataiaa watauda
manumanu.”
5 Ma'uaa lomi na wareware Jesus ma Pilate na
hawai'uaiaa poana.

Rona Ware ba Jesus nei Ma'e
(Matthew 27:15-26; Luke 23:13-25; John 18:39—19:16)

6 Hepalo maumau wagii fei Hananaa ba i ala
hemea bobo'aia, mei rona nunuminia ei rama'a.
7 Hemea, harana Barabbas, hia laloo humuu
bobo'aia. Hia hemea na fo'afama'e a'a fei au hefi'a
na fadugedugeaa ei bauaniaa gufu.
8 Ei rama'a, rona nomai a'a Pilate ma i'iginia ba
nei bigi'ia a'a ro'odu ale'ei ina'o bigi'ia.
9 Na i'igai Pilate, “Hamona nunuminau ba a
alafanaa hamu'odu mei haparaa ei Jew?”
10 Na aidadii ba ei famamoaa humuu mei
Haidaa, rona fifaninaa Jesus a'ana uaa fei
punepuneaa ro'odu.
11 Ma'uaa ei famamoaa humuu mei Haidaa,
rona fa'una'anaa ei rama'a ba Pilate nei alafanaa
ro'odu Barabbas.
12 Pilate na i'iginaa ro'odu, “A bigi'aa tamanu a'a
mei hamona ware ba haparaa ei Jew?”
13 Rona memewai, “Fatawaia!”

14 Na i'igai Pilate, “Hamatani? Tamanu ei bigifa-
tatana?”
Ma ronamina memewai'apoidiai, “Fatawaia!”
15 Si'ei ba i fawaneneaa ei rama'a, Pilate na
alafanaa ro'odu Barabbas. Na uga ba Jesus nei to
hafuhafu ma fifaninia ba nei fatawa.

Ei Fo'aa na Hararasinaa Jesus
(Matthew 27:27-31; John 19:2, 3)

16 Ei fo'aa, rona noduginaa Jesus laloo fei baua
humuu mei bauaniaa fo'aa (harana ‘Praetorium’)
ma harofipuinaa minaa ei fo'aa.
17 Rona farafenaa hia fei susu, pomana watolaa
marawi ma roa ma rona fifigaa hepalo hogiaa tao
ma fataonaa tabana.
18 Ma ronawe haronaa a'ana, “Uu, mena ha-
paraa ei Jew!”
19 Rona hafuhafugaa tabana a'a hepalo o ma
huwia. Rona fa'unaa du'uu ro'ou ma losuinia.
20 Ei ro'aa hapehapeidigia, rona dudumaa fei
susu ma farafedinaa hia ana fei susuna. Si'ei, rona
nodugia ba ro'aa fatawaia.

Rona Fatawaia
(Matthew 27:32-44; Luke 23:26-43; John 19:17-27)

21 Hemea Cyrene, harana Simon, mei amaa
Alexander ma Rufus, hia noranarai sugutata'aia
ma fi talaifaloginaa ro'odu ma rona ware ba inei
harenaa fei hawafolo.
22 Rona nodugaa Jesus fawelei rona ware ba
Golgotha (hanuna Fawelei Guitaba).
23 Si'ei, rona fani numana wine na fihafuinaa
myrrh ma'uaa lomi na hunumia.

24 Rona fatawaia ma alaginaa ei susuna. Ma hememea ro'ou na tonaa ei susuna a'a fei uni'uni fifigaia.

25 A'a fei oduai hour (ale'ei 9 ido'o mafufuo), rona fatawaia.

26 Fei ne'ia ba fei tatana ale'ei:

MEI HAPARAA EI JEW.

27 Rona fatawaiaa laguei fafanao a'ana. Hemea, ma'auna ma hemea mauwina.*

29 Ei rona talaifalogilao, rona hararasinia. Rona oro'oreinaa tabaa ro'odu ma ware ba, “Yoi, mena ba o fawata'o'oaa fei humuu mei Haidaa ma faduia laloo odu'ai arewaa,

30 nadii, upugio a'a fena hawafolo ma hadumaa ana yoi!”

31 Ana ale'ei, ei famamoaa humuu mei Haidaa ma ei feroiaa law, rona hararasinia dupuaa ro'odu. Rona ware ba, “Na hadumaa hefi'a, ma'uaa lomi i hadupa'aa anaia!

32 Mena Christ,† mena haparaa Israel, upugio eni a'a fena hawafolo ma hai'ou fanunuia ma nara ba fa'ua.” Laguei, lagu'aa fatawa a'ana, ana lagunamina hararasinia.

Fei Ma'eaa Jesus

(Matthew 27:45-56; Luke 23:44-49; John 19:28-30)

33 A'a fei fa'oloroaa hour fei roromaa na hawa'onaa minaa feni malagufu nopa'aloo fei fafaimpaloaa hour.

---

* **15:27: 15:27** Hefi'a ne'ia ba *mauwina, 28 ma nawe nofa'uaimai fei ne'ia ba, “Hia a'a ei barafea”* (Isaiah 53:12) † **15:32: 15:32** O, *Messiah*

34 Ma a'a fei fafaimpaloaa hour, Jesus na
aimemewai, *"Eloi, Eloi, lama sabachthani?"*—
hanuna ba, "Mena Haidaniau, Mena Haidaniau,
tani o ofadugau?"
35 Hefi'a ei ro'aa ufalaraifarafi'i, rona guainia
ma ware, "Guainia, ifi harofaa Elijah."
36 Hemea na poni ma fahinumaa fei waraguaa
wine a'a fei hinu ma augia a'a hepalo raramanu
ma fanaa Jesus ba nei hunumia ma na ware,
"Apuna papa'ana. Odo'o ma'a ba i nomai Elijah
ma fa'u'upuia."
37 Jesus nawemina aimemewai ei fidii fawe-
nai'apoi.
38 Fei rapirapii fei humuu mei Haidaa na
ba'a'anininaa guapapa, fa'ugio pa'udu ma au-
nunaa pu.
39 Ma na ufalarai ma'aa Jesus hemea centurion.
I guainaa fei aigana ma‡ fanunuia batanai fi ma'e,
na ware, "Pa'aa fa'ua ba meni rama'a meni, pa'aa
Na'uu§ mei Haidaa!"
40 Hefi'a pifine, rona ufanunumai rauaa.
Dupuaa ro'odu, Mary Magdalene, Salome, Mary,
mei inaa James mei baubara ma ana inaa Joses.
41 Yei Galilee eni pifine eni, ronafane nenegia
ma hadumia a'a ei nunumiana. Wataudadiai
pifine, ei rona nofipuimai a'ana dinaa Jerusalem,
ro'ou yei anaa.

Fei I'ifaiaa Jesus
(Matthew 27:57-61; Luke 23:50-56; John 19:38-42)

---

‡ **15:39: 15:39** Hefi'a ne'ia lomi na pa'i: *guainaa fei aigana ma*

§ **15:39: 15:39** O, *meni, pa'aa hemea Na'uu*

42 Ma fei, arewaa Pagipagia (hanuna ba, nenee
fei arewaa fei, Sabbath). Ma fi fafimai,
43 Joseph, mei Arimathea, hemea bauaniaa ei
Jew, hemea rona ma'auia, mei ana fi guta'oma'aa
fei haparaiaa mei Haidaa, na aunufarawaninaa
a'a Pilate ma i'igainaa fei hudi unuu Jesus.
44 Pilate na ba'arofo ei i guainia ba na ma'edii.
Na harofaa mei centurion ma i'iginia ba napa'aa
ma'edii Jesus.
45 I guaidigia a'a mei centurion ba pa'aa fa'ua, na
fanaa Joseph fei hudi ununa.
46 Si'ei Joseph na pono'aa hepalo hawa linen,
na fa'upuaa fei hudi unu, guasumia a'a fei linen
ma augia laloo hepalo huapu, ei waduaa ro'odu
a'a ei na'a. Ma na piguaa hepalo mugoo poaa fei
wawadu'ii fei huapu.
47 Mary Magdalene ma Mary mei inaa Joses,
laguna fanunu'u'umaa fawelei rona fahainopia.

16

Fei Asi'ana
(Matthew 28:1-8; Luke 24:1-12; John 20:1-10)

1 I pedu fei Sabbath, Mary Magdalene, Mary mei
inaa James mawe Salome, rona pono'aa ei pao
dufa ba ro'aa hapigaa fei unuu Jesus.
2 Pa'aa mafufuo a'a fei rawarawa arewaa fei
hefapagipagia, nene ua fei anaa halo, ro'ei ta-
lai'ama'anaa fei huapu
3 ma rona fi'i'igai, “Hini i piguaa fei mugoo a'a
fei wawadu'ii fei huapu?”
4 Ma'uaa ro'aa aralao, rona fanunupa'aa fei
baua mugoo na pigudii.

5 Ro'ei wadu'ailao a'a fei huapu, rona
fanunupa'aa hemea baubara, susuna po'ia, na
guta i pepei ma'au ma rona ma'au.
6 Ina ware, “Apuna ma'au. Hamo'ei lalabaginaa
Jesus mei Nazareth, mei na fatawa. Ina asi'adii!
Hia lomi yeni. Ma'a, fawelei ro'aa fudigia yei.
7 Ma'uaa aunu ma warefanaa ena otalai nen-
erana mawe Peter ba ina aunudiginaa Galilee i
ma'aa hamu'odu. Yena hamo'aa fanunupa'ia, ana
ale'ei idii wareia Jesus a'a hamu'odu.”
8 Ei pifine, rona ma'aufunurere ma poni'asi'aa
a'a fei huapu. Lomi rona wareaa hepalo manu-
manu a'a hemea, uaa ronamina ma'au.

Jesus na Fa'arewa a'a Mary Magdalene (Matthew 28:9, 10; John 20:11-18)

9 Jesus, i asi'aa foi a'a fei rawarawa arewaa fei
hefapagipagia nado'o fa'arewa a'a Mary Magda-
lene, mei hia na fawala'anaa olorompalo pigea
a'ana.
10 Ina aunu ma warefanaa ei rona oa a'a Jesus
fama'a, ei roi faloloa'i ma ai'ai.
11 Ro'aa guainia ba Jesus na mama'adii ma Mary
na fanunupa'ia, lomi ronapo'o nara ba fa'ua.

Jesus na Fa'arewa a'a Helagui Otalai Nenerana (Luke 24:13-35)

12 Hinene, na u'ugaidiai fei maumau Jesus, ei
i fa'arewa a'a helagui ro'ou, ei lagu'ei tatalai yei
sugatata'aia.
13 Laguna hadiwe'ai ma warefanaa ro'odu;
ma'uaa ana lomi ronapo'o nara ba fa'ua.

Jesus na Fa'arewa a'a ei Hefua ma Hemea
(Matthew 28:16-20; Luke 24:36-49; John 20:19-23; Acts 1:6-8)

14 Hinene, ei roi hanana, Jesus na fa'arewa a'a ei
hefua ma hemea ma na hota'aa ro'odu, uaa lomi
na we'i naranaraa ro'odu ma na waiwai tabaa
ro'odu ma lomi ronapo'o nara ba fa'ua ei wareaa
ei rona fanunuia nenee fei asi'anana.
15 Na ware a'a ro'odu, “Hamonei aununaa a'a
minaa ena gufuu feni ano ma wareaa fei rawani'a
warea a'a minaa ena rama'a.
16 Hini na we'i naranarana ma i pudugufai, iwe
tela; ma'uaa hini lomi na we'i naranarana, iwe to
lagina.
17 Ma a'a ena rona narafawe'i wagii fei harau,
i bigipa'i eni hilala eni: ro'awe fawala'anaa ena
pigea, wareaa manufau wareagufu,
18 panarofaa ei wa'a hafelo ma ena rona
hunumaa ei numa, ei na pa'i siafa wagina, lomi
i fagianapa'aa ro'odu; ro'aa augaa panii ro'ou
pafoo ei funua ma farawaninaa ro'ou.”

Mei Haidaa na Duginaa Jesus Pafea
(Luke 24:50-53; Acts 1:9-11)

19 I warewaredii a'a ro'odu mei Fasu Jesus, mei
Haidaa na duginaa hia pafea ma fagutania pepei
ma'auna.
20 Ei otalai nenerana, rona aunu ma wareaa fei
rawani'a warea a'a minaa ei gufu tadiwe'aia. Ma
mei Fasu na bigifipui a'a ro'odu ma fa'arewaiaa ei
wareana wagii ei hilala.

Wuvulu Manufau Fi'ugaia
The New Testament in the Wuvalu-Aua Language of Papua New Guinea
Nupela Testamen long tokples Wuvalu-Aua long Niugini

copyright © 2004 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Wuvalu-Aua

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.
You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2012-11-26

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 1 Oct 2024 from source files dated 31 Aug 2023
fa91fc57-dbb6-5be2-bed0-2ae5e341066c